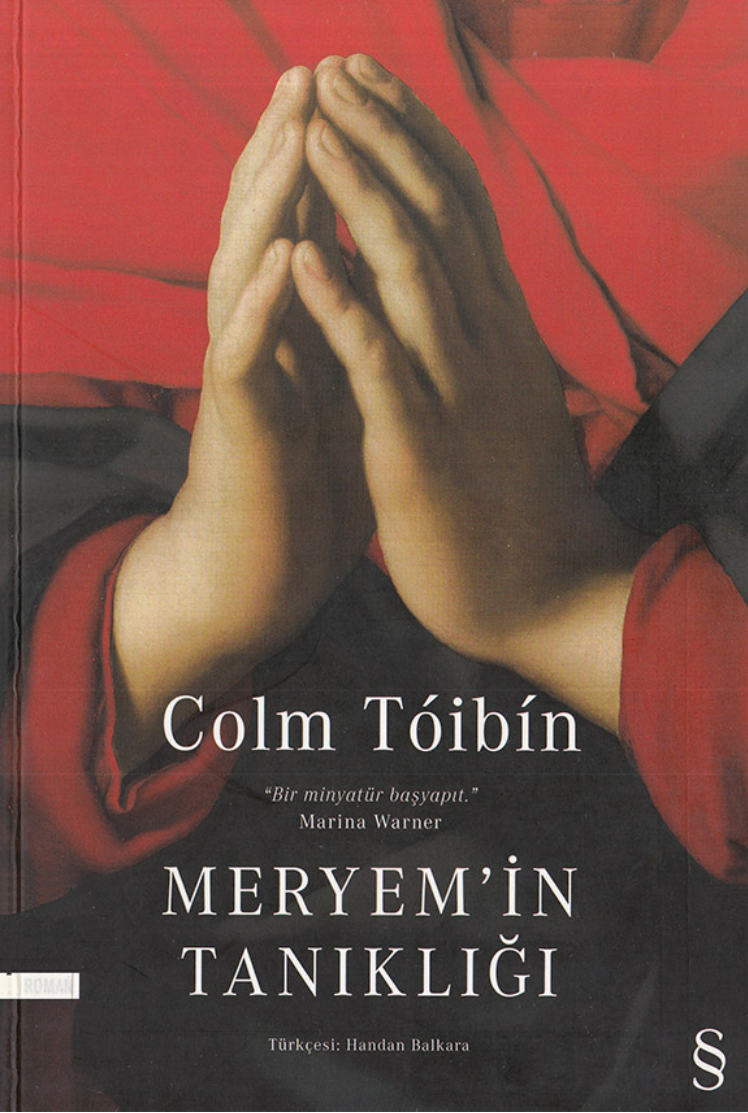

Colm Tóibín

"Bir minyatür başyapıt."
Marina Warner

MERYEM'İN TANIKLIĞI

ROMAN

Türkçesi: Handan Balkara

§

EVEREST
1672

COLM TÓIBÍN

1955 yılında İrlanda'da doğan Colm Toibin, roman, öykü, deneme, tiyatro oyunu alanında eserler vermektedir. Columbia Üniversitesi ve Manchester Üniversitesi'nde edebiyat üzerine dersler veren yazarın eserleri birçok ödüle layık görüldü. Bu ödüllerden bazıları: *The Master* için "International IMPAC Dublin Edebiyat Ödülü" (2006); *Brooklyn* için "Costa Roman Ödülü" (2009); İrlanda edebiyatına katkılarından ötürü "Irish PEN Ödülü" (2011); *Nora Webster* için "Hawthornden Ödülü" (2015). 2015 yılında yönetmen John Cowley tarafından filme çekilen *Brooklyn*, *Observer* gazetesi tarafından "*En İyi On Tarihi Roman*" arasında gösterildi. *Brooklyn*'den başka yazarın *The Master*, *The Testament of Mary* ve *Nora Webster* adlı eserleri de yayın programımız dahilindedir.

HANDAN BALKARA

1967'de İstanbul'da dünyaya geldi. Üsküdar Amerikan Lisesi'nden mezun olmasının ardından eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümü'nde tamamladı. Çeşitli yayın kuruluşlarının editoryal kadrolarında yer aldıktan sonra Koç Üniversitesi'nde idari görevler üstlendi. Başlıcaları Daniel Goleman, Bill Bryson, Martin Kemp, R. L. Stevenson, Russell Banks, Don DeLillo, Kurt Vonnegut, John Updike, Ali Smith ve Dave Eggers olmak üzere, birçok Amerikalı ve İngiliz yazarın yapıtlarını Türkçeye kazandırdı.

COLM TÓIBÍN

MERYEM'İN TANIKLIĞI

Türkçesi: Handan Balkara

§

Yayın No 1672
Çağdaş Dünya Edebiyatı 233

Meryem'in Tanıklığı
Colm Tóibín

Kitabın Özgün Adı: *The Testament of Mary*

Editör: Cem Alpan
İngilizce aslından çeviren: Handan Balkara
Son okuma: Barış Tut
Kapak tasarımı: Füsun Turcan Elmasoğlu
Sayfa tasarımı: Veysel Demirel

© 2012, Colm Tóibín
© 2017, bu kitabın tüm yayın hakları
Everest Yayınları'na aittir.

1. Basım: Temmuz 2017

ISBN: 978 - 605 - 185 - 169 - 3
Sertifika No: 10905

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 12088
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8
Bayrampaşa/İstanbul
Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

EVEREST YAYINLARI
Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 513 34 20-21 Faks: (0212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.twitter.com/everestkitap
www.facebook.com/everestyayinlari
www.instagram.com/everestyayinlari

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

MERYEM'İN TANIKLIĞI

Artık daha sık geliyorlar, ikisi de; ve her gelişlerinde bana karşı, dünyaya karşı biraz daha tahammülsüzleşmiş oluyorlar. Aç ve kaba bir şey var içlerinde, kanlarında kaynayan bir gaddarlık, daha önce de gördüğüm, avcının önünden kaçan bir hayvan gibi kokusunu aldığım. Ama şimdi av değilim ben. Artık değilim. El üstünde tutuluyor, nazikçe sorgulanıyor, izleniyorum. Arzularının girift doğasını anlamadığımı düşünüyorlar. Oysa uykudan başka hiçbir şey kaçmıyor artık benden. Uyku kaçıyor ama. Belki gözümü uyku tutmayacak kadar yaşlanmışımdır. Belki uykudan sağlayabileceğim bir fayda kalmamıştır artık. Belki ne rüya görmeye ihtiyacım vardır, ne de dinlenmeye. Belki gözlerim yakında sonsuza dek kapanacaklarını biliyorlardır. Uyanık durmam gerekiyorsa duracağım. Şafak sökerken, günün ilk ışıkları odanın içine sızarken bu merdivenlerden aşağı ineceğim. İzlemek ve beklemek için kendime göre

sebeplerim var. Bu uzun uyanışın sonunda huzur diyarı bekliyor beni. Bir gün biteceğini bilmem kâfi.

Dünyada yavaş yavaş büyümekte olan şeyin ne olduğunu anlamıyorum, sorularının gayesini görmüyorum sanıyorlar; manasız sözler, aptalca laflar ettiğimde, bizi hiçbir yere götürmeyen şeyler söylediğimde, yüzlerinde örtülü, seslerinde saklı duran hiddetin korkunç gölgesini fark etmiyorum sanıyorlar. Ya da hatırlamam gerektiğini düşündükleri şeyleri hatırlamaz göründüğümde. O büyük, o doymak bilmez ihtiyaçlarına öyle kaptırmışlar ki kendilerini, o gün birlikte duyduğumuz korkunun kalıntıları o kadar kör etmiş ki gözlerini, her şeyi hatırladığımı fark edemiyorlar. Oysa bedenim kanla kemikle olduğu kadar hatıralarla da dolu benim.

Beni aşsız urbasız bırakmadıkları, koruyup kolladıkları için müteşekkirim. Karşılığında ben de elimden geleni yapacağım onlar için, ama bir yere kadar. Nasıl bir başkasının soluğunu soluyamazsam, bir başkasının kalbinin atmasını, kemiklerinin erimemesini, derisinin buruşmamasını sağlamak nasıl elimden gelmezse, söyleyebileceklerimden fazlasını söylemem de mümkün değil. Bunun onları çok derinden rahatsız ettiğinin farkındayım; saçma sapan hikâyeciklere, başımızdan geçenlerin öyküsündeki keskin, basit örüntülere böyle hararetle muhtaç olmaları gülümsetirdi beni, gülümsemeyi uzun zaman önce unutmuş olmasaydım şayet. Lakin anladım ki gülümsemeye ihtiyacım yok artık benim. Tıpkı gözyaşlarına da ihtiyacım olmadığı gibi. Hiç gözyaşımın kalmadığını, gözpınarlarımdaki tüm yaşların

akıp tükendiğini düşünürdüm bir vakit; bereket versin böyle saçma düşünceler aklımı kurcalamıyor artık, yerlerini hakikatlere bıraktılar. Yeterince ihtiyaç hasıl olduğunda gözyaşları bulunur elbet. Vücut üretir gözyaşlarını. Artık gözyaşlarına ihtiyaç duymuyor olmam içimi rahatlatmalı ama iç rahatlığı peşinde değilim ben, yalnızlık istiyorum sadece, doğru olmayan hiçbir sözün ağzımdan çıkmayacağından emin olmanın buruk hoşnutluğunu bir de.

Gelen o iki adamdan biri, orada sonuna kadar bizimle kalmıştı. Yumuşak davrandığı, beni kucaklayıp teselli etmeye hazır göründüğü anlar olmuştu o vakit, tıpkı şimdi de ona anlattığım hikâye kendi kafasındaki sınırlara varmayınca sabırsızlanıp kaş çatmaya hazır olduğu gibi. Gerçi o yumuşaklığın izlerini hâlâ görebiliyorum onda, göğüs geçirip işine dönmeden evvel gözlerindeki parıltının geri geldiği de oluyor; sonra harfleri birbiri ardına dizerek benim okuyamayacağımı bildiği kelimeler, o gün tepede olanları öncesiyle sonrasıyla anlatan kelimeler oluşturmaya koyuluyor. O kelimeleri bana yüksek sesle okumasını istedim ondan ama hiç niyeti yok bunu yapmaya. Yazılarında kendisinin de, benim de görmediğimiz şeylerden bahsettiğini biliyorum. Benim yaşadıklarımı ve kendi tanıklıklarını eğip büktüğünü, sözlerine itibar edilmesi, kulak verilmesi için ne gerekiyorsa yaptığını da biliyorum.

Çok fazla şey hatırlıyorum, durgun günlerde kıpırtısız kalarak hiçbir şeyin kaçmasına izin vermeyen hava gibiyim aynı. Dünya nefesini tutarken ben tüm hatıraları içime hapsediyorum.

Yani ona tavşanları anlattığımda, neredeyse unuttuğum ve sırf kendisinin inatçı varlığından dolayı hatırladığım bir şeyden bahsetmiyordum. Ellerim kollarım bunca yıldır nasıl benimleyse, ona anlattığım şeyin ayrıntıları da aynı şekilde benimleydi senelerdir. O gün, benden ayrıntılarını istediği, kendisi için tekrar tekrar anlatmamı istediği o gün, bütün o keşmekeşin ortasında, o büyük dehşetin, çığlıkların, haykırışların ortasında, adamın biri elinde bir kafesle yanıma yaklaşmıştı; kafesin içinde kocaman, kızgın bir kuş, gagası keskin mi keskin, bakışları öfkeli bir kuş vardı, kanatlarını sonuna kadar açamıyor, bu mahpusluk onu sinirlendiriyor, hiddetlendiriyordu. Orada olacağı yerde yükseklerde uçuyor, avlanıyor, avının tepesine biniyor olması gerekirdi.

Adamın elinde bir de torba vardı ve yavaş yavaş anladım ki o torba, canlı tavşanlarla, dehşetle çırpınan küçük enerji küpleriyle neredeyse yarısına kadar doluydu. O tepede geçen saatler boyunca, başka tüm saatlerden daha ağır geçen o saatler boyunca, adam tavşanları çuvaldan birer birer çıkarıp kafesin belli belirsiz aralık kapısından içeri uzattı. Kuş tavşanları yumuşak böğürlerinden başlayarak bağırsakları ortaya saçılana kadar deşeliyor, sonra da tabii ki gözlerine saldırıyordu. Bundan bahsetmek kolay şimdi, çünkü zamanında dikkatimi asıl olmakta olanlardan biraz olsun uzaklaştırmama yaramıştı; mantıklı hiçbir açıklaması olmadığı için de kolay şimdi bundan bahsetmek. Kuş karnı açmışa benzemiyordu, gerçi belki de acı içinde kıvranan canlı tavşanların bile doyuramadığı derin bir açlıktan

mustaripti. Kafes, garip ciyaklama sesleri çıkaran yarı-ölü, kısmen yenmiş tavşanlarla yarı yarıya dolmuştu. Bedenleri cılız can kıpırtılarıyla seğirmekteydi tavşanların. Adamın yüzündense hayat fışkırıyordu, bir kafese, bir etrafındaki manzaraya bakarken adeta ışıldıyor, karanlık bir keyifle neredeyse gülümsüyordu; çuval henüz boşalmamıştı üstelik.

* * *

O zamana kadar başka şeylerden konuşmuştuk, çarmıhların yakınında zar atan adamlar da dahildi konuştuklarımıza; adamlar oğlumun giysileri ve diğer eşyaları için ya da belki sebepsizce zar atıyorlardı. O adamlardan biri, sonradan gelen şu *boğazsıkan* kadar korkutmuştu beni. Gün boyu gelip giden onca adam arasında bana en dikkatli bakanı, en tehditkârı bu ilkiydi, her şey olup bittiğinde nereye gideceğimi bilmek istemesi en beklenecek kişi, beni geri getirmek üzere peşimden yollanması en muhtemel kişi. Beni gözleriyle takip eden bu adam, zaman zaman ortaya çıkıp kenardan seyreden atlılar için çalışıyordu zahir. O gün orada ne olduğunu, neden olduğunu, bilse bilse bu zar atan adam biliyordur. Rüyalarıma girdiğini söylesem daha kolay olabilirdi anlatması; lakin girmiyor, gözlerimin önünden gitmeyen başka şeyler, başka yüzler gibi musallat olmuyor bana. Oradaydı, hakkında söyleyebileceğim tek şey bu; beni izliyor, beni tanıyordu ve eğer ki şimdi, bunca yıl sonra, gözlerini ışığa karşı kısarak, kum rengi saçları kırlaşmış, hâlâ elleri vücuduna göre çok büyük, aynı

âlimane, aynı vakur duruşla, aynı soğukkanlı, buyurgan gaddarlıkla, arkasında haince sırıtan boğazsıkanla kapıma dayansa, şaşırmazdım. Fazla yaşatmazlardı da beni zaten. Ziyaretime gelen iki dostum nasıl sesimin, tanıklığımın peşindeyse, bu zar atan adam, boğazsıkan ve onlar gibiler de suskunluğumun peşinde. Gelseler tanırım onları, gerçi ne fark eder artık, günlerim sayılı nasıl olsa; yine de hâlâ onlardan deliler gibi korkarak uyandığım oluyor.

Tavşanları ve şahini olan adam ne tuhaftır ki onların yanında zararsız kalıyordu; gaddar olmasına gaddardı ama amaçsızdı gaddarlığı. Onun dürtüleri doyurulması kolay dürtülerdi. Ona benden başka kimse dikkat etmiyordu, ben ediyordum, çünkü ben, orada olanlar arasında belki yalnızca ben, o adamlar arasında yalvarabileceğim birini bulurum belki diye, hareket eden her şeye dikkat kesiliyordum. Her şey bittiğinde bizden ne isteyebileceklerini anlayabilmek için de yapıyordum bunu, ama hepsinden çok, gerçekleşmekte olan korkunç felaketten aklımı tek bir saniyeliğine de olsa uzaklaştırabilmek için.

Korkum ve etrafımdaki herkesin korkusu, yani gitmeye kalktığımız takdirde bizi de yakalamaları emredilmiş bazı adamların orada beklemekte olduğu ve bizi katiyen bırakmayacakları sezgisi, iki misafirimi hiç ilgilendirmiyor.

İkincisinin varlığını hissettirme tarzı daha farklı. Hiçbir incelik yok onda. Sabırsız, sıkkın, denetleyici. O da yazıyor, ama kendi kelimelerine kâh somurtup kâh başıyla onay vererek, öbüründen çok daha hızlı yazıyor. Kolay sinirleniyor. Odanın öbür tarafından tabak çanak almaya

gitmem dahi onu rahatsız etmeye yetiyor. Onunla konuşma ayartısına direnmekte zorlanıyorum bazen, halbuki sesimi işitmenin bile onu şüpheyle tiksintiye yakın bir şeyle doldurduğunu biliyorum. Ne var ki o da, tıpkı arkadaşı gibi, beni dinlemek zorunda, burada bulunma sebebi bu zira. Başka seçeneği yok.

Buradan gitmesinden evvel ona, hayatım boyunca ikiden fazla sayıda erkeğin bir araya geldiğini gördüğüm her seferinde budalalık gördüğümü, zalimlik gördüğümü, ama gözüme ilk çarpanın budalalık olduğunu söyledim. Benden başka bir şey söylememi bekliyordu; karşıma oturmuş, ben onun arzu ettiği konuya, yani oğlumuzun kaybolduğu güne, onu nasıl bulduğumuza ve neler söylendiğine dönmeyi reddettikçe sabrı yavaş yavaş tükenmeye başlamıştı. Adını anamıyorum oğlumun, dilim varmıyor bir türlü, adını söylersem içimde bir şey tuzla buz olacak sanki. Bu yüzden ona "o" diyoruz, "oğlum", "oğlumuz", "eskiden burada olan kişi", "dostun", "ilgilendiğin kişi" diyoruz. Belki ölmeden önce söylerim onun adını ya da gecelerden bir gece fısıldamayı başarırım, gerçi hiç sanmıyorum yapabileceğimi.

Bir grup dışlanmışı etrafına toplamıştı, dedim, bu uygunsuzlar da kendisi gibi henüz çocuktular ya da babaları olmayan, bir kadının gözünün içine bakamayan adamlardı. Kendi kendine gülümseyen adamlar, genç yaşta ihtiyarlamış adamlar. Biriniz bile normal değildiniz, dedim ve onun yarısı yenmiş yemeğini öfke nöbeti geçiren bir çocuk gibi bana doğru itişini seyrettim. Evet, uygunsuzdunuz, dedim.

Oğlum etrafına uygunsuzları topladı, halbuki kendisi her şeye rağmen onlardan değildi, isteyip de yapamayacağı yoktu, sessiz kalmayı bile becerebilirdi, o ender rastlanan yeteneğe de sahipti, kendi başına kolayca vakit geçirebilirdi, bir kadına sanki kendi dengiymiş gibi bakabilirdi, kadirşinastı, iyi huyluydu, zekiydi. Ve kendisine güvenen bir grup adamı peşinden sürüklemek için hepsini kullandı bunların, dedim. Benim uygunsuzlara harcayacak vaktim yok, dedim, aranızdan iki kişiyi koy bir araya, budalalık ve tabii ki gaddarlık görmekle kalmaz, başka bir şeye umarsız bir ihtiyaç duyduklarını da görürsün. Uygunsuzları topla bir araya, dedim, tabağını ona geri iterek, ne varsa çıkar ortaya –korkusuzluk, hırs, ne varsa– ve bu topluluk dağılıp kaybolmadan ya da giderek büyümeden önce, benim gördüğüm ve şimdi beraber yaşadığım şeye yol açar.

* * *

Komşum Farina kapıma bir şeyler bırakır benim için. Karşılığında bazen para veririm ona. Önceleri kapıyı çaldığında gidip açmazdım ve benim için bıraktıklarını –meyve, ekmek, yumurta, su– alıp kullandığım halde sonradan evinin önünden geçerken onunla konuşmaya, kim olduğunu biliyormuşum gibi davranmaya dahi gerek duymazdım. Bıraktığı suya elimi sürmemeye de dikkat ederdim. Kuyuya kadar yürüyüp kendi suyumu kendim çekerdim, taşırken kollarım kopsa da.

Ziyaretçilerim gelip bana onun kim olduğunu sorduklarında, bilmediğimi, merak da etmediğimi, kadının bana bir şeyler bırakmasının ardında istenmediği yerlerde dolaşmasına bahane yaratmaktan başka nasıl bir sebep olabileceği konusunda da hiçbir fikrim olmadığını iç rahatlığıyla söyleyebildim onlara. Dikkatli olmalıymışım, öyle dediler, cevabı yapıştırmam zor olmadı, bunu onların bildiğinden daha iyi bildiğimi, bana lüzumsuz öğütler vermeye geldilerse şayet belki en iyisinin uzak durmaları olacağını söyledim.

Ama zamanla, evinin önünden geçerken Farina'yı kapıda gördüğümde ona bakmaya, ondan hoşlanmaya başladım. Ufak tefekliğinin ya da bana kıyasla daha ufak tefek olmasının ve benden genç olduğu halde daha güçsüz görünmesinin de etkisi vardı bunda. Önceleri onun yalnız yaşadığını zannediyor, başıma bela olduğu ya da fazla sırnaştığı takdirde hakkından gelebileceğime inanıyordum. Oysa yalnız yaşamıyor Farina. Sonradan öğrendim bunu. Kocası yatalak, yerinden kalkamıyor, Farina'nın da bütün gün ona bakması gerekiyor, karanlık bir odada yatıyor adam. Oğullarıysa, herkesin oğlu gibi, daha iyi işler, daha yararlı uğraşılar bulmak ya da sırf macera yaşamak için şehre gitmişler; keçilerin, portakal bahçelerinin, zeytinliklerin bakımını ve her gün kuyudan su taşıma işini annelerine bırakmışlar. Oğullarının, buraya gelecek olurlarsa şayet, kapımın eşiğinden geçemeyeceklerini açık açık söyledim Farina'ya. Onlardan gelecek hiçbir yardımı istemediğimi de peşinen belirttim. Onların bu eve girmelerini istemiyo-

rum. Kirletilmemiş hava soluyabilmek için bu odaları leş gibi erkek kokusundan arındırmak haftalarımı alıyor.

Artık Farina'yı gördüğümde başımı eğerek selam veriyordum. Değişimi fark edeceğini bildiğim halde yüzüne hâlâ bakmıyordum. Sonra bundan başka değişimler doğdu. Başlangıçta zor oluyordu, çünkü onu kolay anlayamıyordum, o da bunu garipser gibiydi ama konuşmaktan hiç geri kalmıyordu. Çok geçmeden, dediklerinin çoğunu ya da yeteri kadarını takip edebilmeye başladım, böylece her gün gittiği yerin neresi olduğunu ve oraya neden gittiğini öğrendim. Gitmek istediğim için gitmedim onunla. Gittim çünkü ziyaretçilerim, yani son yıllarıma nezaret etmeye gelen adamlar evime postu sermişlerdi ve çok fazla soru soruyorlardı; bir iki saatliğine de olsa ortadan kaybolursam belki daha terbiyeli olmayı öğrenirler, hatta belki çekip giderler diye düşünmüştüm.

Olanların lanetli gölgesinin gün gelip üstümden kalkacağını sanmıyordum. Vücuduma kanın pompalandığı hızla karanlık pompalayan bir şey gibi kalbimdeydi o gölge. Veyahut can yoldaşımdı, beni geceleyin, sonra tekrar sabahleyin uykumdan uyandırıp gün boyu yanımdan ayrılmayan tuhaf arkadaşım. Çoğu kere taşıyamayacağım bir yük haline gelen bir ağırlıktı içimde. Bazen hafiflese de tamamen üstümden kalktığı hiç olmuyordu.

Farina'yla Tapınak'a gitmemin belli bir sebebi yoktu. Döndüğümde nereye gittiğim konusunda kopacak olan tartışmayı düşünerek daha yola çıkarken eğlenmeye başlamıştım, ziyaretçilerime ne cevap vereceğimin hesabını bile

yapıyordum. Yol boyunca hiç konuşmadık, Farina her gidişinde yalnızca üç şey dilediğini de ancak oraya yaklaştığımız zaman söyledi – kocasının daha fazla acı çekmeden tanrılar tarafından eceline kavuşturulmasını, oğullarının sağlıklarının yerinde olmasını, bir de kendisine iyi davranmalarını dilermiş. Birincisini sahiden istiyor musun? diye sordum. Kocanın ölmesini yani? Hayır, dedi, istemiyorum, ama öylesi daha hayırlı olacak. Birlikte Tapınak'a girdiğimiz anlardan tek hatırımda kalan, onun yüzü, yüzündeki ifade, gözlerinde gördüğüm bir tür ışık, bir iyilik.

Sonra dönüp Artemis'in heykelini ilk gördüğüm anı hatırlıyorum bir de; o saniye, gözlerimi dikip baktığımda, heykelin uysallık ve cömertlikle, bereket ve inayetle, bir de güzellikle belki, dingin bir güzellikle ışıdığını gördüm. Yüreğimi umutla doldurdu bir an, içimdeki gölgeler ayaklanıp Tapınak'ın enfes gölgeleriyle konuşmaya gittiler. Beni adeta bir iki dakikalığına ışıkta bıraktılar. Zehir kalbimde değildi artık. Yaşlı tanrıçanın heykeline dalıp gittim, o ki benden daha uzun yaşadığı için benden daha çok şey görmüş, daha çok çile çekmişti. Oğlumu eli ayağı bağlı, kanlar içinde gördüğüm, çığlıklarını duyduğum, o saatler geçene kadar daha kötü hiçbir şeyin olamayacağını düşündüğüm o gün üstüme çöken gölgeleri, ağırlığı, o elim varlığı kabullendiğimi söyledim ona, zor nefes alarak. Daha kötüsünün olamayacağını düşünürken yanılıyordum gerçi, daha kötüsü oldu ve onu durdurmak için ne yaptıysam fayda etmedi, onu düşünmemek için ne yapmadıysam yine fayda etmedi, ta ki o sesiyle içimi doldurana, o saatlerdeki tehdit bede-

nime girene kadar; Tapınak'tan çıkıp eve dönerken tehdit hâlâ kalbimden pompalanıyordu.

Biriktirdiğim parayla, içimi ısıtan tanrıçanın küçük bir heykelini aldım gümüşçülerden. Sonra da gözden uzak bir yere sakladım onu. Ama onun evde, yakınımda olduğunu bilmek iyi geliyordu, geceleri ihtiyacım olduğunda ona bir şeyler fısıldayabiliyordum. Başımdan geçenleri, buraya nasıl geldiğimi anlatabiliyordum. Yeni madeni paralar, yeni fermanlar çıkmaya, yeni isimler türemeye başladıkça içime yayılan büyük huzursuzluktan söz edebiliyordum. Hiçbir şeyi olmayan insanlar, kadınıyla erkeğiyle, Yeruşalim'den iki üç günlük seyahatle varılabilen bir yeri değil de, vadinin hemen karşısını kasteder gibi bahsetmeye başlamışlardı; genç adamların oraya gidebilecekleri anlaşılınca, yazı yazmaktan, marangozluktan, tekerlek yapımından, metal işçiliğinden anlayan, ağzı doğru dürüst laf yapan, kumaş, tahıl, meyve, yağ ticaretiyle uğraşmak isteyen kim varsa oranın yolunun tuttu. Oraya gitmek ansızın kolaylaşmıştı, fakat geri dönmeleri kolay olmuyordu elbette. Mektuplar, paralar, kumaşlar yolluyor, kendilerinden haberler gönderiyorlardı; ama orada her ne vardıysa çekimiyle, paranın çekimiyle, geleceğin çekimiyle onları alıkoyuyordu. O zamana kadar kimsenin gelecek hakkında konuştuğunu duymamıştım, en fazla ertesi günden ya da her sene katıldıkları bir şenlikten bahsederlerdi. Ama her şeyin farklı olacağı, daha iyi olacağı ileri bir zamandan değil. İşte o sıralar böyle bir fikir, kuru, sıcak bir rüzgâr gibi köylere hızla yayıldı ve eli iş tutan kim vardıysa hepsini alıp götürdü,

oğlumu da alıp götürdü ki bu beni şaşırtmamıştı, çünkü eğer gitmeseydi köyde göze batardı oğlum, insanlar onun neden gitmediğini merak ederlerdi. Aslında basitti nedeni – kalamazdı. Ona hiçbir şey sormadım; kolaylıkla iş bulacağını biliyordum, kendisinden önce gidenlerin göndermiş oldukları her şeyi onun da göndereceğini biliyordum, oğulları gitmekte olan diğer anneler gibi, ben de oğlumun ihtiyaç duyacağı şeyleri çıkın ettim onun için. Üzüldüğüm yoktu aslında. Yalnızca bir şeyin sona erdiği hissi vardı. Gittiği gün ortalık çok kalabalıktı, çünkü o gün diğer oğullar da gidiyorlardı; eve geldiğimde, oğlum gidebilecek kadar sağlıklı olduğu için şanslı olduğumu düşünerek neredeyse gülümsüyordum; gideceğini ikimiz de bildiğimiz için, gitmesinden önceki aylarda –belki bütün o sene boyunca– fazla konuşmamaya, fazla yakınlaşmamaya özen göstermiş olduğumuzu düşünmek de gülümsetiyordu beni.

Ama keşke onun gitmesinden önceki döneme, o günlerde eve kimlerin geldiğine, soframda nelerin konuşulduğuna daha çok dikkat etseymişim. O tanımadığım adamlar geldiğinde mutfağa kapanmamın sebebi, çekingenliğim ya da ketumluğum değildi, can sıkıntısıydı. Bu genç adamların şevkinde beni iten, mutfağa ya da bahçeye gönderen bir şey vardı; kaba açlıklarıyla alakalı bir şey ya da her birinde olduğunu hissettiğim bir eksiklik, onlara yemeklerini, sularını, her ne lazımsa onu verdikten sonra konuşmalarının tek kelimesini dahi duymadan ortadan kaybolmak istememe sebep olurdu. İlk geldiklerinde çoğunlukla sessiz, tedirgin, âciz görünseler de, sonradan gürültüleri iyice yükselir, her

kafadan bir ses çıkmaya başlardı; daha kötüsü, oğlum ısrarla susmalarını ister, onlarla bir kalabalığa hitap eder gibi konuşmaya başlardı ve o zaman sesi tanınmaz hale gelir, tumturaklı bir tona bürünürdü; işte onun bu ses tonunu işitmeye katlanamazdım, sesinde gıcırtıya benzer bir şey peyda olup tüylerimi diken diken ederdi, çoğu zaman ekmek almaya gidiyormuşum gibi koluma bir sepet geçirip kendimi tozlu yollara vurur veyahut ziyaretçiye ihtiyacı olmayan bir komşumu ziyarete gider, döndüğümde delikanlıların dağılmış olacaklarını ya da oğlumun susmuş olacağını umardım. Arkadaşları gidip benimle baş başa kaldığında, oğlum içinden bayat su boşaltılmış testi gibi sakinleşir, uysallaşırdı; belki de bir süredir canını sıkmakta olan şeyleri, konuşarak bünyesinden atmış olurdu artık, sonra da gece çöktüğünde yalnızlığın ya da uykunun, hatta belki sessizliğin ve yorgunluğun getirdiği berrak kaynak suyuyla yeniden dolardı.

* * *

Kendimi bildim bileli Şabat günlerini çok sevdim. En güzelleri, oğlumun yedi sekiz yaşlarında olduğu yıllar, yapması gerekenleri söylenmeden yapmaktan hoşlanacak, ev sessizken sessiz kalacak kadar büyümüş olduğu zamanlardaki Şabat'lardı. Her şeyi önceden hazır etmeye bayılırdım, evi tertemiz yapar, Şabat'ın iki gün öncesinden başlayarak yıkama paklama işlerini bitirir, bir gün önce yemek hazırlığına geçer, evde yeterince içme suyu bulunduğuna emin olur-

dum. Sabah sakinliğini çok severdim, kocamla fısıldaşarak konuşur, birlikte oğlumun odasına gidip onunla vakit geçirir, onun elini tutar, sesini yükseltecek olduğunda susturur, bunun sıradan bir gün olmadığını unuttuğunda ona hatırlatırdık. O yıllarda evimizde Şabat sabahları, kendi içimize bakıp dünyanın gürültüsüne ve önceki günlerin üzerimizde bıraktığı izlere neredeyse kayıtsız kaldığımız, dinginliğin ve huzurun hüküm sürdüğü asude saatler olurdu.

Kocamla oğlumun Tapınak'a doğru yola koyulmalarını seyretmeye bayılırdım; arkada kalıp dua ettikten sonra yalnız başıma çıkıp kimselerle konuşmadan, kimselere bakmadan Tapınak'a kadar yürümeye de bayılırdım. Dualardan bazılarını ve bize kitaptan yüksek sesle okunan kelimeleri çok severdim. Onları ezbere bilirdim ve onları dinledikten sonra eve dönüş yolunda kuş gibi hafiflemiş olurdum. Tuhaf olanı şu ki o günlerin günbatımından önceki birkaç saati süresince, içimde duaların kulaklarımdaki yankısı, günün huzuru ve ortamın o donuk, gürültüsüz suhuleti ile karanlık bir sıkıntı arasında sessiz bir tür savaş sürerdi; geçen her haftanın geri getirilemeyecek bir zamanın kaybı olduğu duygusu vardı bu sıkıntıda, bir de kitaptaki kelimeler arasında pusuya yatmış, avcılar gibi, tuzakçılar gibi, hasat zamanı tırpan savurmaya hazır bir el gibi beklemekte olan, adını koyamadığım başka bir duygu. Zamanın geçmekte olduğunu düşünmek, dünyanın çok büyük bir kısmının gizemini koruduğunu düşünmek beni tedirgin ederdi. Ama bunu, içe bakışla geçirilmiş bir günün kaçınılmaz sonucu olarak kabul ederdim. Günbatımında

gölgelerin eriyerek karanlığa karışmasıyla birlikte, tekrar konuşabileceğimiz, mutfakta işime gücüme bakabileceğim, başkalarını ve dışarıdaki dünyayı bir kez daha düşünebileceğim saatler geldiğinde, her şeye karşın mutlu olurdum.

* * *

Hani şu iki ziyaretçim var ya, geldiklerinde eşyaların yerlerini değiştiriyorlar – ev sanki kendi evleriymiş gibi; eşyaların yerlerini değiştirmek bu odada onlara başka hiçbir şeyin veremeyeceği bir güç verecekmiş gibi. Her şeyi eski yerlerine koymalarını –masayı tekrar duvara dayamalarını, portakal çuvalını köşeye, su testilerini yerden alıp her zamanki raflarına kaldırmalarını– söylediğimdeyse önce birbirlerine, sonra bana bakarak hiçbir dediğimi yapmayacaklarını, böyle küçük zorbalıklarla bana diş geçireceklerini, kimseye boyun eğmeyeceklerini belli ediyorlar. Karşılığında ben de onlara baktığımda gözlerimde umarım küçümseme ya da kendi budalalıklarının bir yansımasını görüyorlardır; onları küçümsemesem de, en büyüğün kim olduğunu, gücün kimde olduğunu göstermenin yollarını savrukça ararken küçük oğlan çocuklarına ne çok benzediklerini görmek beni neredeyse mutlu ediyor, eğlendiriyor hatta. Evdeki eşyaların nasıl yerleştirildiği umurumda değil, her gün değiştirseler kızmam, onun içindir ki çoğu zaman, güya yenilgiyi sineye çekmişim gibi, tez elden gündelik işlerime geri dönüyorum. Sonra da bekliyorum.

Bu odada şimdiye kadar kimsenin oturmadığı bir iskemle var. Belki geçmişte bir yerlerde tepe tepe kullanılmıştır, ama bu kapıdan içeriye, sevgi nedir bildiğim yılları hatırlamaya umarsızca ihtiyaç duyduğum bir dönemde girdi. Kullanılmadan öylece dursun diye. Şimdi bir hatıraya ait o iskemle, geri gelmeyecek bir adama ait, bedeni toprak olmuş, oysa bir zamanlar dünyaya hükmetmiş bir adama. O adam geri dönmeyecek. İskemleyi odada tutmamın sebebi onun geri dönmeyecek olması. Ona yemek ayırmam gerekmiyor, ya da su, ya da yatağımda bir yer, ya da etraftan topladığım, ilgisini çekebilecek haberler. İskemleyi boş tutuyorum. Çok zor olmuyor, bazen yanından geçerken bakıyorum ona, elimden bu kadarı geliyor, belki de kâfidir, bana onu hatırlatacak böyle bir eşyanın bu kadar yakınımda olmasına ihtiyaç duymayacağım zamanlar da gelecektir belki. Belki hayatının son günlerine girerken onun hatırası kalbimin derinliklerine çekilecek, o zaman odadaki bir nesnenin yardımına ihtiyacım kalmayacaktır.

Kabalıklarından anlamıştım, baskın yaparcasına içeriye dalmalarından anlamıştım ikisinden birinin bu iskemleyi seçeceğini ve bunu gayet olağan bir şeymiş gibi yaparak itiraz etmemi daha da zorlaştıracağını. Ama ben bekliyordum.

Ziyaretçilerim tarafından kirletilmesin diye itinayla duvara sıkıştırdığım iskemleyi çıkarmak için önündeki masayı kenara çektiğinde, "O iskemleye oturma," dedim ona. "Yanındakini kullanabilirsin, ama onu değil."

"Bir iskemleyi kullanamayacak mıyım yani?" diye sordu, karşısında aptalın teki varmış gibi. "İskemleler başka ne işe yarar? Bir iskemleye oturamayacak mıyım?" Sesinin tonu şimdi tehditkâr olmaktan çok küstahtı, ama bir nebze tehdit de vardı içinde.

"O iskemleye kimse oturmaz," dedim sakince.

"Hiç kimse mi?" diye sordu.

Sesimi daha da kıstım.

"Hiç kimse," diye cevap verdim.

İki ziyaretçim birbirlerine baktılar. Bekliyordum. Gözlerimi onlardan kaçırmadım; hele ki böyle kapris gibi, kadınca bir huysuzluk gibi algılayabilecekleri bir konuda kafa tutmaya değmeyecek, sevimli biri gibi görünmeye çalıştım.

"Nedenmiş?" diye sordu, tatlı bir alaycılıkla.

"Nedenmiş?" diye sordu yine, karşısında bir çocuk varmış gibi.

Zar zor nefes alıyordum artık, en yakınımdaki iskemlenin arkasına tutundum; nefesimin daralışından, kalbimin ansızın yavaşlayışından anlıyordum, içimdeki canın, zaten azı kalmış olan canın tamamen gitmesinin yakın olduğunu; rüzgârsız bir gün kolaycacık sönmesine en hafifinden bir esintinin bile yeteceği, ansızın titreştikten sonra püf diye sönüverecek ve sanki hiç yanmamış gibi olacak bir alev misali.

"Oraya oturma," dedim sessizce.

"Sebebini açıkla o zaman," dedi.

"O iskemle," dedim, "geri dönmeyecek birine ayrıldı."

"Ama o dönecek," dedi.

"Hayır," dedim, "dönmeyecek."

"Oğlun dönecek," dedi.

"İskemle kocam için," diye cevap verdim, aptal yerine konan kendisiydi şimdi. Adını söylerken gülümsedim, sanki "koca" lafını zikretmiş olmam bir şeyi ya da bir şeyin gölgesini odaya geri getirmişti; bu benim için kâfiydi her halükârda, ama onlar için değil. Derken iskemleye oturmaya gitti, onu kendine doğru çevirdi önce, arkası bana dönük, oturmaya hazır.

Bekliyordum. Hemen keskin bıçağı bulup elime aldım ve keskin tarafına parmağımla dokundum. Bıçağı üzerlerine doğrultmadım, ama ona uzanırken yaptığım hamle öyle hızlı ve ani olmuştu ki dikkatlerini çekti. Onlara gülümsedikten sonra gözlerimi indirip bıçağa baktım.

"Bir tane daha var sakladığım," dedim, "ve ikinizden biri o iskemleye bir daha dokunmaya görsün, yalnızca dokunmaya görsün, bekleyeceğim, tıpkı şimdi yaptığım gibi, sonra geceleyin yanınıza gelip hava kadar sessiz hareket edeceğim, gık demeye fırsatınız olmayacak. Bunu yapmayacağımı bir an olsun sanmayın sakın."

Sonra yapacak işlerim varmış gibi arkamı döndüm. Yıkanmaya ihtiyacı olmayan birkaç testiyi yıkadım, sonra da bana su getirmelerini istedim onlardan. Artık baş başa kalmak isteyeceklerini biliyordum, onlar çıkıp gidince iskemleyi duvara dayayıp masayı önüne çektim yine. Çok yakında yanına gideceğime göre artık onu düşünüp durmaktan vazgeçme vaktim gelmişti belki, biliyordum. Belki bu iskemleyi kimseye saklamama vaktim gelmişti, ama

bunu benim için önemsiz olduğu bir gün yapacaktım. Bu büyüyü canım ne zaman isterse o zaman bozacaktım.

* * *

Bu dünyaya ait sahih, keskin ve yakındaki şeyler ile acı bazı düşlemeler arasında gidip geliyorum şimdilerde. O Şabat günleri dualar okunduktan, Tanrı'ya şükredilip yakarıldıktan sonra, göklerin ötemizdeki katlarında nelerin olduğu ya da yerin altında nasıl bir dünyanın gömülü durduğu üzerine düşünmeye her zaman vakit kalırdı. O günlerden bazılarında, saatler süren sessizliğin ardından, annemin bana doğru gelmek için çırpındığı, çok karanlık bir yerden elini uzattığı, yemek ya da su istercesine bana doğru uzandığı hissi doğardı içime. O Şabat günlerinin üzerine karanlık çökerken, annemin mağara gibi bir yere, koskocaman, geniş ağızlı bir kovuğun içine batıp kaybolduğunu görürdüm; yukarısında uçuşan bir şeyler, aşağısında toprağın gümbürtüsü olurdu. Bunu neden düşlerdim bilmiyorum, kaldı ki onun çok sevdiği yerlere yakın bir yerde, dünyanın sıcak bağrında yavaş yavaş toprağa karıştığını düşlemek daha kolaydı. Toprağın altındaki hayalî yerlerle ilgili bu düşlemelerden, şimdinin, buranın soğurucu yoğunluğuna, gerçekte olup bitenlere, gündüz vakti kapıma gelen adamlara geçmem de her zaman kolay olurdu.

* * *

Kana'lı Markos kuzenim olmadığı halde bana kuzenim derdi, zira annelerimiz bizi bitişik evlerde aynı gün doğurmuştu. Yollarımızın ayrılma vakti gelene kadar onunla beraber oynamış, beraber büyümüştük. Markos Nasıra'daki eve geldiğinde yalnızdım. Yıllar vardı ki onu görmemiştim. Yeruşalim'e gittiğini, diğer gidenlerin pek çoğundan üstün yeteneklere sahip olduğunu biliyordum, ayrıca babasından aldığı, çekingenlik ve temkin karışımı bir özelliğe, insanları etkileme, gerektiğinde belki kandırma vasfına ve herkesle hemfikir olma becerisine sahip olduğunu, buna karşılık hiçbir konuda kendine ait görüşleri yahut kendine sakladığı görüşleri olmadığını da biliyordum.

Markos bir gün çıkagelip masama oturdu. Ne su istedi, ne de yemek; halinde tavrında bir farklılık, sonradan gözeticilerim ya da koruyucularım ya da her neyim oluyorlarsa artık, bu eve geldikleri zaman onlarda da fark edeceğim bir şey vardı: bir soğukluk, bir kararlılık, sessizliği kullanmakla ilgili bir yeti, gözler ve ağız çevresinde kalp katılığını çağrıştıran bir katılık. Bana gördüklerini anlattı ve daha o zamandan, bunun ne gibi sonuçlar doğuracağını söyledi. Görmüş olduklarını boşuna görmediğini söyledi; arkadaşlarından biri Şabat günü Yeruşalim'de koyun pazarının arkasındaki havuza kadar kendisine eşlik etmesini istemişti, oğlumla arkadaşlarının orada buluştukları biliniyordu zira. Markos'un deyişiyle, ortalığı karıştırıp kalabalığın toplanmasına sebep olarak dikkat çekmeye başladıkları yerdi orası.

Orada yatmakta olan bir sürü kötürüm, hasta, sakat, kör, topal insan arasında bir de yaşlı adamcağız vardı, dedi Markos; mevsimi geldiğinde havuza gökten bir meleğin inip suyu çalkalandırdığına ve suyun çalkalanmasından sonra havuza ilk girenin hastalığından kurtulduğuna inanacak kadar deliydi bu insanlar. Oğlum ve arkadaşları, yani beraberinde eve getirdiği şu delikanlılar da o gün oradaydılar. Oğlumla arkadaşları ortalığı velveleye verdikleri, kalabalıkları kışkırtıp galeyana getirdikleri içindi ki Markos oğlumun orada olduğunu biliyordu. Ne kadar büyük bir dikkatle izlendiklerinin farkında olmalıydılar, dedi Markos. Dört bir yanları, dedi, casuslarla, muhbirlerle, aracılarla doluydu. Bu adamların izlediklerini belli etmemeye çalıştıkları da yoktu üstelik; işin ucundaki ücret ya da ödüller, izlenirken görülmüş olmalarına bağlıydı belki de. Markos, dediğine göre havuza yakın bir yerde, uzun yıllardır kötürüm olduğunu haykırmakta olan bu yarı dilenci, yarı deli adamın tüm dikkatleri üzerine topladığını görebileceği yakınlıkta duruyordu. Etraftaki herkes oraya yaklaşırken oğlumun sesini duymuştu Markos. "İyi olmak ister misin?" diye bağırıyordu oğlum. Bu dediğine gülenler, sesini taklit edenler vardı, öte yandan bazıları da diğerlerine el ederek onları havuza doğru, "İyi olmak ister misin?" diye gürleyen sese doğru sessizce ilerlemeye çağırıyorlardı. Yaşlı adam meleğin suyu çalkalandırmak üzere oraya gelmekte olduğunu, ancak kendisinin yardım edecek kimsesi olmadığı için ve sadece suya giren ilk kişi şifa bulabileceği için, kalan günlerini sakat geçirmeye mahkûm olduğunu

söylemeye başlamıştı ısrarla. Derken ses yeniden yükselmiş, bu defa kimse ne gülmüş ne de alay etmişti. Ses bu defa şöyle derken, etraftaki herkes suspus olmuştu: "Kalk, şilteni topla ve yürü."

Markos sessizliğin ne kadar sürdüğünü bilmiyordu; adamın orada yattığını, sonra kalabalığın geri çekildiğini ve adam ayağa kalkar, oğlum da ona artık günah işlememesi gerektiğini söylerken hâlâ kimsenin konuşmadığını görebilmişti. Sonra adam şiltesini orada bırakıp yürümeye koyulmuştu. Peşine takılan kalabalıkla birlikte Tapınak'ın yolunu tutmuş, oğlumla arkadaşları da arkalarından gitmişti. Şabat günü taşkınlık yapıyorlardı. Tapınak'ta adamı da, neden yürümekte olduğunu da kimse umursamamıştı, tek dertleri onun bağırıp çağırıyor olması, büyük bir kalabalığı arkasına takmış olması ve o günün Şabat olmasıydı. Bu Şabat ihlaline, dedi Markos, kimin sebep olduğu konusunda kimsenin şüphesi yoktu. Oğlum hemen oracıkta tutuklanmadıysa bunun tek sebebi, Markos'un dediğine göre, oradan sonra nereye gideceğinin ve kendisine kimlerin arka çıktığının öğrenilmesi için izlenmekte olmasıydı. Yahudi yetkililer de, Romalı olanları da, onun kendilerini nereye götüreceğini, peşinde casus ve gözcüler olmadan hiçbir yere gidemediği takdirde neler olacağını merak ediyorlardı.

"Onu durdurmak için yapabileceğimiz herhangi bir şey var mı?" diye sordum.

"Evet, var," dedi Markos. "Oğlun eğer ki eve dönecek olsaydı, yalnız başına dönecek olsaydı, sokakta dahi görül-

meyecek olsaydı, hiç çalışmayacak, hiç ziyaret edilmeyecek olsaydı, bu evin odalarından hiç çıkmayacak, ortadan kaybolacak olsaydı, belki kurtulabilirdi, gerçi o zaman bile izleniyor olurdu; ama bundan başka çıkar yol yok, ki bunun da olacağı varsa, yani oğlun geri dönecekse, bir an evvel olmak zorunda."

* * *

Bunun üzerine kuzinimin kızının düğünü için Kana'ya doğru yola çıkmaya karar verdim, ilk kararım gitmemek olmuştu oysa. Gençken bile düğünlerden haz etmezdim; düğünlerin gırgırından şamatasından da, yiyecek içecek israfından da, gelinle damadın para uğruna, mevki uğruna, miras uğruna kurban edilecek bir çift gibi diğerlerinden ayrılıp kimseyi ilgilendirmemesi gereken bir şeyden dolayı kutlanmasından ve sonra cümbüşle, sarhoşluk nidalarıyla, lüzumsuz insan kalabalıklarıyla oyuna getirilmesinden de nefret ederdim. Gençlikte her şey daha kolaydı, gülümseyen yüzler ve toplu çılgınlıklarla geçen bu günler gözlerinizi kamaştırırdı zira, ama sonra yeterince yakınınıza gelen bir soytarıya gönlünüzü kaptırdığınızda işler değişirdi.

Kana'ya gitmemin sebebi, birini çok az tanıdığım, diğerini ise hiç tanımadığım iki insanın bin bir tantanayla bir araya gelişini kutlamak değildi, oğlumu eve geri getirip getiremeyeceğimi anlamak için gidiyordum oraya. Önceki günler boyunca bütün gücümü gözlerimde toplamış, sesimi eğiterek kısık ve ısrarcı çıkmasını sağlamaya çalışmıştım.

Olur da vaatler işe yaramaz diye uyarılar, tehditler hazırlamıştım. Oğlumun dikkate alacağı bir sözün mutlaka olması gerektiğini düşünüyordum. Bir cümle. Bir vaat. Bir tehdit. Bir uyarı. İşte orada otururken bu şeyi bulmuş olduğumdan emindim; oğlumun benimle birlikte eve döneceğine, yeterince avarelik etmiş ve artık yorulmuş olduğuna, yorulmadıysa da birkaç sözümle onu caydırabileceğime kendimi inandırmıştım.

Düğüne günler kala Kana'ya vardıktan sonra, oraya boşuna geldiğimi anlamaya başladım. Herkes oğlumdan bahsediyor, onun annesi olduğum gerçeği insanların beni fark edip yanıma gelmelerine sebep oluyordu.

Kuzinim Miryam'ın evi, Lazar'ın evine yakındı. Lazar'ı bebekliğinden beri tanırdım. Dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren, bizden doğmuş tüm çocukların en güzeli olmuştu. Adeta doğar doğmaz gülümsemeye başlamıştı. Annesi Ramira'yı ziyaret ettiğimizde Ramira parmaklarını dudaklarına dokundurup bizi odanın öbür tarafına, Lazar'ın beşiğinin durduğu yere götürmüştü; eğilip baktığımızda bir de ne görelim, Lazar şimdiden gülümsüyordu. Bu durumun zaman zaman Ramira'yı neredeyse utandırdığı olurdu, çünkü ziyarete gittiğimizde bir de bakardık ki ana babasını ve kız kardeşlerini olduğu kadar, yürümeyi ve konuşmayı yeni yeni öğrenmekte olan oğlanı da görmeye geldiğimiz hissine kapılan bir tek biz değiliz. Diğer çocuklar onu görür görmez oyunlarına almak isterlerdi ve aldıkları andan itibaren ortama huzur ve ahenk hâkim olurdu. Şimdi anlıyorum ki içinde bir garabet barındırma-

yan tek çocuk oydu aramızda – ne karanlık, ne korku, ne de gecenin en derin saatlerinde yahut Şabat sona erdiğinde ruhumuza sızıp pusuya yatan şey, onun yanına uğramazdı. Ailesiyle Beytanya'ya taşındığı dönemde onu senelerce görmedim, ta ki geri dönüp Kana'da yaşamaya başlamalarına kadar; lakin haberleri hep ulaşırdı kulağıma, hepsinde de ona dair bir şeyler olurdu – büyüdükçe nasıl güzel, nasıl zarif, nasıl ağırbaşlı, nasıl iyi kalpli biri olduğuna dair, onu zeytinlikler ve meyve ağaçları arasında tutamayacaklarını, başına bir işin geleceğini, büyük bir şehrin onu çağıracağını, zamanla erkeksileşen cazibe ve güzelliğinin serpilmek için başka diyarlara ihtiyaç duyacağını bilen ailesinin onun için ne kadar endişelendiğine dair haberler.

Gel gör ki akıbetinin ölüm diyarına gitmek olacağından, bütün o zarafet ve güzelliğinin, Tanrıların anasına, babasına, kız kardeşlerine adeta armağan ettiği bütün o özel çocuk halesinin, hepsinin tatsız bir şaka olduğundan kimsenin haberi yoktu. Önünüzden geçirilip başka bir yere götürülen nefis bir yemeğin kokusuyla ya da bir ziyafet ihtimaliyle boş yere umutlandırılmaya benziyordu bu. Bir iki gün acılar içinde kıvrandığını, sonra düzelir gibi olduğunu, sonra ağrıların geri dönüp başına saplandığını ve genellikle gece boyu devam ettiğini biliyorum; o zaman canhıraş feryat eder, iyi biri olacağına söz verdiğini haykırırdı. Fakat yapılabilecek hiçbir şey yoktu, başında giderek yayılmakta olan bir zehir vardı, zamanla elden ayaktan kesilmeye başladı, aydınlığa, küçücük bir ışık kırıntısına dahi tahammül edemez oldu. Birinin içeri girerken kapıyı açması dahi

yetiyordu onu çığlık çığlığa bırakmaya. Bu durum ne kadar devam etti bilmiyorum ama ona iyi baktıklarını biliyorum; altın sarısı ekinlerin geceleyin karanlık bir rüzgâr tarafından biçilmesi gibi ya da ağaçlara musallat olan bir illetin meyveleri kurutması gibi bir şeydi bu; onun adını anmanın ya da halini sormanın bile uğursuzluk getirdiğine inanıldığını da biliyorum.

Onun için ben de halini sormamıştım, fakat onu sık sık aklımdan geçirmiştim, özellikle de Kana'ya gitmeye hazırlanırken. Onu ve kız kardeşlerini ziyaret etmem gerekip gerekmediğini düşünmüştüm. Yola koyulduğum sırada onun çoktan ölmüş olduğundan habersizdim.

Kana'ya vardığımda sokaklarda tuhaf bir boşluk vardı. Sonradan öğrendiğime göre kuşlar birkaç gün önce, sanki akşam olmuş gibi ya da hayatlarını tehlikeye sokacak, yuvalarına çekilmelerini gerektiren bir felaket usul usul yaklaşmaktaymış gibi, iki üç saatliğine gökyüzünden kaybolmuşlardı. Her şey susturulmuş, durdurulmuştu sanki; ne rüzgâr esiyor, ne ağaçların yaprakları hışırdıyor, ne de bir hayvan sesi duyuluyordu. Kediler ortalıktan kaybolmuş, gölgeler –gölgeler dahi– oldukları yerde kalakalmışlardı. Lazar bundan bir hafta önce ölmüştü; sonra, Lazar'ın toprağa verilmesinin üstünden dört gün geçmişti ki oğlum ve takipçileri büyük laflar ede ede Kana'ya ulaştılar. Oğlum onlara Lazar'ı toprağın altından, mezarından çıkarmalarını söyleyince kimse bunu yapmak istemedi. Ölmesinden önceki günlerde Lazar huzura ermiş, üstüne bir güzellik gelmişti. Şimdi kimse ona dokunmak, mezarında rahatsız

etmek istemiyordu, fakat gelen kalabalık öyle büyük bir taşkınlık içindeydi ki Lazar'ın kız kardeşleri çaresiz kaldı. Kalabalık, birdenbire görmeye başlayan bir köre ve bir lokma ekmeğin dahi bulunmadığı bir meydanın mucizevi bir şekilde yiyecekle dolmasına dair haberleri de beraberinde getirmişti. Güçten ve mucizelerden başka bir şey konuşulmaz olmuştu. Kalabalık adeta bir çekirge sürüsü gibi dere tepe dolaşarak sıkıntı ve elem arıyordu.

Fakat birinin ölüleri diriltebileceğini aralarından hiçbiri düşünmemişti. Kimsenin aklına gelmemişti bu. Çoğu, –öyle söylendi bana– bunu denemenin dahi doğru olmadığına, bunun semayla alay etmek manasına geleceğine inanıyordu. Onlar da benim düşündüğüm, halen de düşünmekte olduğum gibi, kimsenin ölüm denen bütünlük halini bozmaması gerektiği kanısındaydılar. Ölümün zamana ve sessizliğe ihtiyacı vardır. Ölüler yeni armağanlarıyla, elemden yeni kurtulmuşluklarıyla yalnız bırakılmalıdır.

Ölen oğlanın kız kardeşleri Meryem ile Marta'nın, sakatların yürümeye, körlerin görmeye başladığı haberini duyar duymaz oğlumun takipçisi olduklarını, Markos bana söylediği için biliyorum. O son sessiz günlerde elden gelebilecek ne varsa yapmış olmak istemelerini de anlayışla karşılıyorum. Lazar, toprağın altına gizlenmiş bir su kaynağının nehir olup akmaya başlayarak suyu açıklıklardan denize taşıması misali, kendini uysalca ölüme teslim ederken, kız kardeşleri çaresizlik içinde seyretmişlerdi. Nehrin yönünü değiştirmek, ovada kıvrıla kıvrıla aktıktan sonra kızgın güneşin altında kuruyup gitmesini sağlamak için

yapmayacakları yoktu. Kardeşlerini hayatta tutmak için yapmayacakları yoktu. Oğluma haber yollayıp gelmesini istediler ama o gitmedi. Zamanlaması doğru olmadığı sürece sıradan bir insanın sesine ya da bir tanıdığın yakarışına kulak vermeye tenezzül etmeyeceğini, onu kendi gözlerimle gördüğüm zaman anlamıştım. Nitekim Marta ile Meryem'in çağrısına da aldırış etmedi, onlar da kardeşleri Lazar son nefesini verdiği, denizin dalgalarına karışıp kaybolarak ritimlerinin görünmez bir parçası haline geldiği zaman yanında olabilmek için başından hiç ayrılmadılar. Sonraki günler boyunca da, nehrin suları yavaş yavaş tuzlanır, Lazar defnedilir, bedeni toprağın altında tazecik yatarken, Lazar'ı çok seven, kız kardeşlerini de tanıyan pek çok insan teselli için evlerine geldi. Sözler söylendi, ağıtlar yakıldı.

Derken, kalabalığın bir sürü hoşnutsuzu, yarı-mecnun müneccimi de peşinden sürükleyerek karnaval havasında kente vardığını duyar duymaz, Marta kardeşi Lazar'ın ölümünü oğluma haber vermek için sokağa fırladı. Karşısına geçip onu ve etrafındakileri susturduktan sonra şöyle haykırdı: "Sen burada olsaydın Lazar ölmezdi." Daha da konuşmaya hazırdı ama oğlumun ne kadar üzüldüğünü görünce, onun, Lazar'ın çilesinin ve ölümünün kimsenin katlanamayacağı kadar büyük bir acı olduğunu bildiğini ya da bilirmiş gibi göründüğünü fark edince, bir an için durdu. Üzüntüsü artık kaldırılamayacak bir ağırlığa sahipti.

Sessizliğin birkaç saniye sürmesine izin verdikten sonra Marta tekrar konuşmaya başladı ve kalabalık onu dinledi. Çok kısık sesle konuştuğu halde dedikleri işitiliyordu. Öyle

büyük bir acı ve çaresizlik içindeydi ki yakarışı bir meydan okuyuşu andırıyordu.

"Biliyorum," dedi, "Lazar dört gündür toprağın altında olsa da, sen onu diriltme gücüne sahipsin."

"Dirilecek," dedi oğlum, "zaman durduğunda, denizler cam gibi durulduğunda tüm insanlar gibi o da dirilecek."

"Hayır," dedi Marta, "sen bu güce şimdiden sahipsin."

Sonra başkalarının ona anlattıklarını o da oğluma anlattı, onun bizlere benzer bir ölümlü olmadığına, Tanrı'nın oğlu olduğuna, bize ölümlü suretinde gönderilmiş olsa da aslında ölümlü olmadığına, bazı güçleri olduğuna, nicedir beklediğimiz yere göğe hükmedecek kişi olduğuna, şimdi onun varlığına tanık olarak, kendisi ile kız kardeşinin de artık onu tanıma şansı bulmuş bahtiyarlar arasına katıldıklarına inandığını söyledi. Kardeşi Lazar'ın yüzü suyu hürmetine sesini yükselterek, kelimelerin üstüne basa basa, kollarını iki yana alabildiğine açarak, Tanrı'nın Oğlu olduğunu söyledi ona.

Marta mezara geri dönüp ağlamakta olan Meryem'i bulduğunda, o da oğluma yaklaşıp bu güce sahip olduğunu tekrarladı. Meryem ağladıkça oğlum da ağladı, çünkü Lazar'ı o da doğduğundan beri tanır ve hepimiz gibi çok severdi; Meryem'le beraber taze toprakla örtülü mezara vardıklarında, arkalarından gelen kalabalıktan homurtular yükseldi, hastaları iyileştirip sakatları yürütebildiğine, kör gözleri gördürebildiğine göre ölüleri diriltebileceğini de haykıranlar oldu.

Oğlum orada bir müddet sessizce dikildikten sonra fısıltı gibi bir sesle mezarın kazılıp açılmasını emretti; aynı anda da Marta şimdi isteğinin yerine getirileceği korkusuyla çığlıklar atarak, yeterince acı çekmiş olduklarını, kaç gündür toprağın içinde kalmış olan cesedin artık kokmaya, çürümeye başlamış olacağını haykırdı; lakin oğlum ısrarcıydı, mezar açılıp yumuşak toprak Lazar'ın bedeninin üstünden azar azar kaldırılırken insanlar kenarda durup beklediler. Beden ortaya çıkar çıkmaz izleyenlerin büyük bölümü, yani Marta, Meryem ve şu sözleri haykıran oğlum dışında herkes, dehşet ve korkuyla geri çekildi: "Lazar, dışarı çık!" Bunun üzerine kalabalık yeniden mezarın başına toplandı ve işte o zaman, kuşlar ötmeyi kesip gökyüzünden kayboldular. O an zamanın durduğuna, o iki saat boyunca hiçbir canlının büyümediğine, hiçbir şeyin doğmadığına, oluşmadığına, hiçbir şeyin hiçbir şekilde can verip solmadığına Marta da inanıyordu.

Mezarında toza toprağa bulanmış, kefen bezlerine sarılıp sarmalanmış bir halde yatmakta olan beden ağır ağır, kendisine açılan alanda büyük bir kararsızlıkla kıpırdanmaya başladı. Öyle ki altındaki toprak onu adeta iteliyor, sonra o yüce unutuş haletinde hareketsiz kalmasına izin veriyor, sonra da hayata doğru kıvrıla büküle ilerleyen yeni ve tuhaf bir yaratık gibi tekrar dürtüyordu. Lazar'ın bedeni çarşaflara sarılı, yüzü bir peçeteyle örtülüydü ve şimdi, oradaki vaktinin dolduğunu, artık dünyaya doğru yola koyulması gerektiğini anlayarak ana rahminin tazeliğinde dönen bir çocuk gibi dönmekteydi. Oğlumun "Çözün

onu, bırakın gitsin," demesiyle, ikisi de komşumuz olan iki adam gelip mezarın içine girdiler, sonra da şaşkınlıktan dilleri tutulmuş, korku içinde bakakalmış insanların gözleri önünde Lazar'ı yerinden kaldırıp sargılarını çözdüler. Lazar, beline sarılı bir kumaş parçası dışında çırılçıplak, ayakta duruyordu şimdi.

Ölüm onu hiç değiştirmemişti. Gözleri açılır açılmaz, önce güneşe, sonra da onu çevreleyen gökyüzüne derin ve ürkütücü bir şaşkınlıkla baktı. Kalabalığı görmüyor gibiydi; ağzından birtakım sesler, anlamlı olmayan sesler, boğuk feryatlara, sızıltılara daha yakın sesler çıkıyordu; Lazar, çekilip yol veren kalabalığın arasından hiç kimseye bakmadan geçerek, kız kardeşleri tarafından eve geri götürülürken, bütün dünya hareketsiz ve sessiz kaldı, dediklerine göre Lazar ağlamaya başladığında oğlum da hareketsiz ve sessiz kaldı.

Önce yalnızca gözyaşlarını fark ettiler, ama sonra, iki kız kardeşi tarafından limon ağaçlarının arasından, portakal bahçesinin içinden geçirilerek nazikçe eve yönlendirildiği sırada, ağlaması ulumaya dönüştü; feryatları giderek yükselir, giderek şiddetlenirken, arkalarındaki kalabalık yol boyunca sessizce onları takip etti. Kapılarına vardıklarında Lazar ayakta duramayacak hale gelmişti. İçeriye girip kapının ardında kayboldular, kavurucu güneşe karşı perdelerini kapattılar ve akşam karanlığı bastıktan sonra bile saatlerce kapılarından ayrılmayan kalabalığa, hatta geceyi orada geçirip sabahı orada eden bazılarına rağmen, o gün bir daha hiç ortaya çıkmadılar.

* * *

O ilk günler Kana'da tuhaf bir atmosfer vardı. Pazar tezgâhlarında eskiden olmadığı kadar fazla çeşit sergilendiğini fark ediyordum, yalnızca yiyecek ve giyecekler değil, mutfak eşyaları ve kapılar için kilitler de satılıyordu. Satılık hayvanlar da vardı – maymunlar, orman kuşlarına benzer kuşlar, insanların merakla toplaşmasına sebep olan, kırmızılı sarılı mavili, daha önce hiç görmediğim parlaklıkta renklere sahip muhteşem yaratıklar. Pazarcıların ve sokaklarda dolaşanların üstünde de bir laubalilik vardı, sanki omuzlarından bir yük kalkmış gibiydi, ayrıca bağırış çağırış gırla gidiyor, sokak köşelerinde kahkahalar patlıyordu. Yeruşalim'de bile, evlenmeden önce alışverişe gittiğim dönemde, pazarın kurulduğu günler ortama hep bir ağırbaşlılık, insanların ciddiyetle işlerini yaptıkları ya da edebiyle Şabat'a hazırlandıkları duygusu hâkim olurdu. Oysa Kana, bağırış çağırışla, toz dumanla, sinsi gülüşlerle, çekinmeden kahkaha atan gençlerle, ıslık ve yuhalamalarla doluydu. İşimizi bitirir bitirmez kuzinim Miryam'la pazardan ayrılıp eve döndük, Miryam işte o zaman bana Lazar'ın başına gelenleri anlattı; artık kimsenin Lazar'la kız kardeşlerinin yaşadığı evin önünden dahi geçmediğini, geçmektense yolunu değiştirmeyi yeğlediğini, Lazar'ın içerideki karanlık bir odada yatak döşek yattığına inandığını, işittiğine göre suyu bile zor içip suya bandırılmış ekmeği zor yutabildiğini söyledi. Kalabalık dağılmış, yerlerini daha

büyük bir işportacı, satıcı, saka, ateş yiyici, ucuz yemekçi kafilesine bırakmıştı, dediğine göre. Hepsi de yetkililer tarafından pürdikkat izleniyordu, bu yetkililerden bazıları tebdili kıyafet gezerken, diğerleri kafileyi açık açık takip ettikten sonra yeni bir infialin, yeni bir mucizenin, amacı Romalıların memnuniyetini daim etmek olan büyük düzendeki yeni bir ihlalin haberini Yeruşalim'e yetiştiren ilk kişi olmak için apar topar yollara düşüyorlardı.

Miryam benim Kana'da olduğum haberini oğluma uçurmuş, oğlumdan da düğünde annesinin yanında hazır bulunacağı haberi gelmişti. O zaman oturur konuşuruz nasıl olsa, diye düşünüp yüreğimi serinlettim. Yolculuk sonrası içim geçti, sonra da derin bir uykuya daldım. Miryam'dan Lazar'ın hikâyesini tekrar tekrar dinledim. Oğlumla yüzleşmeye hazırdım, ortalık yatışana, yeni şeyler olup eskilerini unutturana, sessizce Nasıra'ya kaçabileceğimiz günler gelene kadar onu Miryam'ın evindeki kuytu odalardan birinde saklamaya da hazırdım. Düğünden evvelki gece Miryam'ın evi civarında, normalde karanlık basar basmaz sessizliğe gömülen sokakların ayak sesleriyle, insan sesleriyle dolduğunu fark ettim. Gece boyu işittim durdum onları, dışarıda korkusuzca dolanan adamlar vardı, gülüşen, konuşan, birbirlerine seslenen, yalandan kavga eden, gülünç münakaşalara tutuşan, sokakta bir ileri bir geri koşturan adamlar.

Aynı gece herkes yatmadan evvel, gelinden havadislerle, geline verilen envai çeşit hediyeyle, giyeceği giysilerle neredeyse kafayı bozmuş insanlar geldi eve. Damadın ailesinden ve aile içi gelenek görenek uyuşmazlıklarından

çokça bahsedildi. Konuşmalara hiç katılmadığım halde tüm gözlerin üstümde olduğunu biliyordum, kimilerinin bana alıcı gözüyle bakmak ya da benim huzurumda olmak için geldiklerini de hissetmiştim. İlk fırsatta odayı terk edip mutfağa yardıma gittim. Boşları toplamak üzere elimde tepsiyle geri döndüğümde, kapıda biraz durup kimse tarafından fark edilmeyeceğim gölgeler içinde dikilerek, Miryam'la bir diğer kadının Lazar'ın hikâyesini bir kez daha nakledişlerine kulak kabarttım.

İkisinin de söylediğini işittiğim bir şey dikkatimi çekmişti: İkisi de o gün bizzat orada olmadıklarını söylüyordu. Bilahare, Miryam'ı yalnız yakaladığımda, o gün şahsen kalabalığın içinde olup olmadığını sordum, gülümseyerek hayır, dedi, tüm ayrıntıları olaya tanıklık etmiş birkaç kişiden dinlemişti. Bunun üzerine yüzümde beliren ifadeyi görünce pencereye dönüp perdeleri kapattıktan sonra alçak sesle konuşmaya başladı.

"Lazar'ın öldüğüne eminim. Bundan şüphen olmasın. Dört gün toprağa gömülü kaldığından da. Hiç şüphen olmasın. Ama bak şimdi hayatta, yarın düğüne katılacak. Başka bir garabet söz konusu şimdi; bundan sonra neler olacağını kimse bilmiyor, hiçbirimiz bilmiyoruz. Romalılara karşı ayaklanma çıkacağını ya da muallimlere karşı ayaklanma çıkacağını söyleyenler var. Kimisi der ki Romalılar muallimleri devirmek istermiş, kimilerine göreyse her şeyin arkasında muallimler varmış, gerçi hiç ayaklanma çıkmaması da muhtemel ya da şimdiye değin bildiğimiz her şeye, ölüm dahil her şeye karşı bir ayaklanma çıkması."

"Ölüm dahil" sözlerini tekrar etti. Bu sözlerin gücü beni yerime mıhlamıştı.

"Ölüm dahil," dedi yine. "Lazar belki yalnızca bir ilkti. Bak, şimdi kendi evinde capcanlı, halbuki bir hafta önce ölüydü, sana yemin edebilirim. Nicedir beklemekte olduğumuz şey buydu belki, kalabalıklar da onun için geliyor buraya, insanlar geceleri onun için bağrışıyor."

* * *

Ertesi sabah mutfakta, Marta, Meryem ve Lazar'ın önce Miryam'ın evine geleceklerini, sonra da şölene bizimle gideceklerini haber aldık. Bize Lazar'ın gücünü hâlâ toplayamadığı söylenmişti, kız kardeşleri de herkesin ondan ne çok korktuğunun farkındaydı artık. "Lazar hiçbirimizin malumu olmayan bir sırla yaşıyor," dedi Miryam. "Ruhunun öbür dünyaya kök salmaya vakti oldu, insanlar onun söyleyebileceklerinden, verebileceği bilgilerden korkuyor. Kız kardeşleri düğüne onunla yalnız gitmek istemiyor."

Özenle giyindim. Sıcak bir gündü ve perdeler kapalı tutuluyordu. Yoğun, nemli havada ağır hareketlerle dolaşıyorduk. Miryam'la evin ana odasında birkaç defa karşılaştık, tedirginliğimizi birbirimizden saklamamakla birlikte zincirlerimizden kurtulup konuşmaya da kalkmadık. İkimiz de misafirlerin gelmesini bekliyorduk. Birkaç defa sesler duyup birbirimize kaygıyla, korkuyla baktığımız oldu. Marta'yla Meryem kardeşleri Lazar'ı bu odaya getirdiğinde ikimiz de neler olacağını bilmiyorduk. Zaman geçtikçe

merakımız artıyordu. Sonunda evin sakinlik, sıcaklık ve sessizliğinde uyuyakalmışım, uyandığımda Miryam başımda durmuş fısıldıyordu: "Buradalar. Geldiler nihayet."

İki kız kardeş hatırladığımdan çok daha güzel görünüyordu. Odanın kapalı ortamına vakarla girip bana doğru yaklaşırken, cesametli, ihtişamlı ve muazzam derecede asil bir halleri vardı. Yaşadıkları şeyler onları sanki farklılaştırmış, diğerlerinden ayırmıştı, duruşlarından anlaşılıyor, gülümsediklerinde yüzlerinde beliren ifadenin derinliğinden okunuyordu bu. İkisi birden bana doğru gelirken, zihinlerinde beni vuku bulan olayla bağdaştırdıklarını, bana dokunmak, bana sarılmak, kardeşleri Lazar'ın hayatta olduğu gerçeğiyle bir alakam varmış gibi bana teşekkür etmek istediklerini anladım.

Lazar, odanın kapısında dikildikten sonra sessizce içeri girdi. Derin bir iç çekmesi üzerine hepimiz ona döndük ve işte o anda, tam o anda fırsat ayağıma geldi; ona sorular sormak için yakalayabileceğim tek fırsat, hatta belki de herhangi birinin yakalayabileceği tek fırsattı bu. Odanın loşluğuyla, havanın durgunluğuyla ve hepimizin, biz dört kadının yani, sessiz kalınması gereken bir konuda dilimizi tutmayı bileceğimiz gerçeğiyle gelmişti. O birkaç saniye içinde dördümüzden biri Lazar'a, gittiği o ruhlarla dolu mağara hakkında sorular sormuş olabilirdi. Uçsuz bucaksız, zifiri karanlık bir yer miydi orası? Yoksa ışık var mıydı? Uyanıklığın hüküm sürdüğü bir yer miydi, yoksa rüyaların, derin uykunun, unutuşun hâkim olduğu bir yer mi? İnsan sesleri var mıydı? Yoksa ölüm sessizliği mi, yoksa suyun

damlayışı türünden, iç çekişler, yankılar türünden sesler mi vardı? Tanıdık birini görmüş müydü orada? Hepimizin çok sevdiği annesiyle karşılaşmış mıydı? Gittiği yerde dolanırken bizleri hatırlamış mıydı? Kan ya da acı var mıydı? Manzaranın renkleri donuk, silik miydi, yoksa kızıl bir enginlik miydi orası, uçurumları, ormanları, çölleri, üzerine sis çökmüş toprakları olan? Kimse korkuyor muydu? Oraya geri dönmeyi ister miydi?

Lazar loş odanın ortasında durup bir kez daha iç çekti, işte o an iş işten geçmiş, büyük fırsat belki de hiç geri dönmemek üzere elimizden kaçmış oldu. Miryam ona su isteyip istemediğini sorunca Lazar evet anlamında başını salladı. Kız kardeşleri onu bir sandalyeye götürdüler, o da sanki daha önce hiç aramızda yaşamamış gibi, çevresinden soyutlanmış bir halde yalnız başına oturdu. Gücünün az da olsa elinde kalmış olan ve kız kardeşlerinin dediğine göre, onu gece gündüz uyanık tutan kısmını bulmak için kendi derinliklerini yoklar gibiydi.

Hep birlikte düğüne giderken, Lazar yol boyunca hiç konuşmadı. Kız kardeşlerinin yardımıyla ilerlediği sırada insan gözlerini ondan ayırmakta zorlanıyordu; ruhu hâlâ, tatlı suyla ağzına kadar doldurulmuş bir maşrapa misali, kendi yüce ölümünün gümbürtülü tazeliğiyle, kendi ağırlığıyla doluydu sanki. Ona bir bakıp bir bakmamaya çalışmakla fazlasıyla meşgul olduğumdan ileride bizi nelerin beklediğine kafa yormadım, ta ki düğün şöleninin gerçekleşeceği eve yaklaşana ve önünde düğünle hiç alakası olmadığını bildiğim bir kalabalık görene kadar; aralarında önceden

görmüş olduğum satıcı ve işportacılar yoktu yalnızca, büyük gruplar halinde toplaşmış, hep birden bağırışıp çağırışan delikanlılar da vardı. Biz yaklaşırken herkes geriye çekilip bekledi; kalabalığın üzerine ağır bir sessizlik çöktü. Bu sessizliği, hâlâ iki kız kardeşinin yardımıyla yürümekte olan Lazar'ın aramızda olmasına bağladım önce. Ama sonra sessizlikte kendi payımın da olduğunu fark edince, oraya geldiğime geleceğime pişman oldum. Bu insanların benim kim olduğumu nereden bildiklerini anlamamıştım. Geri çekilip bana yol vermeleri neredeyse gülünç, rüyamda görebileceğim bir şey gibi görünmüştü bana, ancak gözlerindeki saygı ve korku karışımını görünce gülmek ne kelime, korktum ve gözlerimi yere indirerek sıradan biri gibi arkadaşlarımla ilerleyip şölen yerine girdim.

Girmemle birlikte bizimkilerden ayrılıp üstü tenteli bir alan boyunca uzanan bir masaya götürüldüm ve orada beni beklemekte olduğu anlaşılan Markos'un yanına oturtuldum. Markos bana orada kalamayacağını, şu anda bizimle görülmenin herkes için tehlikeli olacağını söyledikten sonra, herhangi biri gibi kapıda dikilmekte olan bir adamı işaret etti; dikkatimi çekmiş olmasa da içeri girerken önünden geçmiş olmalıydık onun.

"Ona iyi bak," dedi Markos. "Yahudi liderlerle Romalılar arasında rahatça gidip gelen iki üç kişiden biridir, yapması için para aldığı iş budur. Kocaman bir vadi boyunca uzanan zeytinlikleri vardır, bir sürü yardımcısı, hizmetçisi, saray gibi bir evi vardır. Kendi topraklarını ziyarete gittiği zamanlar hariç, Yeruşalim'den ayrılmaya nadiren gerek

duyar. Zerre kadar vicdanı yoktur. En mütevazı yerlerden, en mütevazı koşullardan gelmiştir. İlk yükselişi zekâsı sayesinde olmamıştır, kurbanını hiçbir iz bırakmadan, hiçbir ses çıkartmadan, boğazını sıkarak öldürebilmesi sayesinde olmuştur. Önceleri yalnızca bu işe yarıyordu ama şimdi başka işlerde de kullanılıyor. Ne yapılması gerektiğine o karar verecek, sözü de dinlenecek. Yargısı tarafsız olacak, acımasız olacak. Her halükârda, onun burada olması sizin adımlarınızı son derece dikkatli atmadığınız takdirde mahvolacağınız anlamına geliyor. Bir an önce eve dönmelisiniz. Sen de, oğlun da. Sen ve o en dikkatli izledikleri adam, şölen daha başlamadan buradan toz olmalısınız; onu kimse tarafından tanınmayacağı bir kılığa sokabilirsen ne âlâ, ama hiç kimseyle konuşmamalı, hiçbir şey için durmamalısınız; sonrasında da oğlun aylarca, hatta belki yıllarca evden dışarı çıkmamalı. Tek şansınız bu."

Markos ayağa kalkıp başka bir masadaki küçük bir gruba katıldı, bense yalnız başıma oturmaya devam ettim; kapıdaki şahıs tarafından izlenmekte olduğumun farkındaydım artık; gözüme fazla genç, fazla zararsız, neredeyse masum görünen, cılız sakalı ince çenesini örtsün diye belli ki yenilerde uzatılmış bir adamdı. Kimseye zarar veremeyecek, verebilse de belki ancak gözleriyle verebilecek birini andırıyordu, bakışlarını bir şeye ya da birine sabitlemeyi, görüntünün tamamını hatırlaması gerekiyormuş gibi zihnine kaydettikten sonra da yakınlardaki bir diğer görüntüye kaydırmayı huy edinmişti. Ama bakışları hep hayvaniydi, yüzünde belirgin bir zekâ emaresi yoktu, soğukluk bile

yoktu, yalnızca uzak, edilgen, yabani bir şey vardı. Gözü bir an için bana takılınca ona az kalsın gülümsüyordum, ama hemen başımı çevirip bir süre yalnızca Lazar'ın suretine baktım.

Lazar'a gelince, ölmekte olduğu bana göre aşikârdı. Hayata geri döndüyse de yalnızca son bir kez veda edebilmek için dönmüştü. Hiçbirimizi tanımıyordu, kız kardeşleri ona ıslatılmış küçük ekmek parçaları uzatırken, o elindeki su bardağını kaldırıp dudaklarına götürmekte dahi zorlanıyor gibiydi. Kökleri derinlere kol atmıştı sanki, pazara ya da kalabalık bir yere gittiğinizde tanımadığınız insanlara nasıl bakarsanız o da kız kardeşlerine öyle bakıyordu. Halinde tavrında çok derin bir yalnızlık içinde olduğunu düşündüren bir şey vardı; hakikaten dört gün ölü kaldıktan sonra tekrar hayata döndüyse şayet, anladığım kadarıyla gözünü fena halde yıldıran bir bilgiye vâkıf olmuştu; içini katıksız bir acıyla dolduran, onu feci ve tarifsiz biçimde korkutan akıl almaz bir şey tatmış, görmüş yahut işitmişti sanki. Paylaşamayacağı, belki tarif etmeye kelimeler yetmeyeceği için paylaşamayacağı bir bilgiydi bu. Kelimeler nasıl yetsin? Lazar'ı seyrettikçe anladım ki onu allak bullak eden şey her ne idiyse, vâkıf olduğu bilgi her ne idiyse, görmüş ya da duymuş olduğu şey her ne idiyse, onu ruhunun derinliklerinde, etten kemikten bedeninin kendi karanlık payını taşıması gibi taşımıştı.

Derken kalabalık içeriye girdi; böyle bir şeyi daha önce yalnızca bir defa, ekmek kıtlığının yaşandığı, bazen ekmek sevkiyatı yapıldıysa da asla yetmediği, sonuçta insanların

birbirini ezip geçmek zorunda kaldığı, kalabalığın katı bir kütle gibi kabararak ileriye hücum ettiği o sene görmüştüm. Sokakta gördüğüm kalabalığın düğün için gelmiş olmadığını zaten biliyordum. O insanların kimin için gelmiş olduklarını da biliyordum ve o kişi arzıendam ettiğinde Markos'un söylediklerinden daha fazla korkuttu beni.

Oğlum pahalı giysiler içindeydi ve böyle giyinmek en doğal hakkıymış gibi davranıyordu. Tuniği daha önce hiç görmediğim bir kumaştan yapılmıştı, mora çalan bir mavi olan rengi de daha önce kimsenin üstünde görmediğim bir renkti. Oğlum büyümüşe de benziyordu, gerçi yalnızca etrafındakilerin, yani hiçbiri onun gibi giyinmemiş olan, onun gibi ışıldamayan takipçilerinin ve beraberinde gelmiş olanların ona davranış şeklinden kaynaklanan bir yanılsamaydı bu. Yolda kimseyle konuşmadığı ve görünüşe bakılırsa hiç durmadığı halde, odanın bir ucundan öbür ucuna yürümesi hayli uzun sürmüştü.

Onu kucaklamak için ayağa kalktığımda, gözüme farklı ve yabancı gözüktü, tuhaf biçimde resmî ve mağrur duruyordu; işte o zaman anladım: Onunla hemen konuşmalıydım, yanımıza başkaları gelmeden fısıldayarak söylemeliydim söyleyeceklerimi. Onu kendime doğru çektim.

"Başın büyük belada," diye fısıldadım. "İzleniyorsun. Ben masadan kalkınca birkaç dakika bekledikten sonra arkamdan gel; kimseye bir şey deme sakın, buradan ayrılmamız ve bir saat içinde uzaklaşmış olmamız gerekiyor. Gelinle damat gelene kadar bekleyelim, sonra ben elimi yüzümü yıkamaya gidiyormuşum gibi masadan kalka-

cağım, o zaman sen de hazır ol. Arkamdan geleceksin. Kimseye gidiyorum demeyeceksin. Yalnız başına kalkıp geleceksin."

Daha lafımı bile bitirmeden, oğlum benden uzaklaşmıştı.

"Kadın, benden sana ne?" dedi bana, sonra da duymayan kalmasın diye sesini yükselterek tekrarladı. "Kadın, benden sana ne?"

"Ben senin annenim," dedim. Fakat o çoktan başkalarıyla sohbete koyulmuştu bile; kendini ve dünyadaki görevini tanımlarken acayip kibir sözcükleri kullanarak tumturaklı laflar ediyor, bilmece gibi konuşuyordu. Sonra bir şey dediğini duydum, duydum ve o bunu der demez etrafındakilerin başlarıyla nasıl onay verdiklerini fark ettim: Oğlum Tanrı'nın Oğlu olduğunu söylemişti.

O yerine otururken ben kendisine fısıldadığım sözleri dikkate alıp almadığının, gelinle damat içeriye girince masadan kalkıp dışarıda onu beklemem gerekip gerekmediğinin merakına düşmüştüm; ne var ki biz orada oturup bekler, ona dokunmaya gelen insanların sayısı giderek artar, dışarıda kalabalıkların biriktiği haberleri yayıladururken, yavaş yavaş onun beni dinlemiş bile olmadığını anlamaya başladım. Ânın heyecanı içinde kimseyi işitmiyordu kulakları. Gelinle damat gelip tezahüratlar başladığında, ne yapmam gerektiğine artık karar vermek zorundaydım. Şimdilik onun yanında kalıp başka bir fırsat kollamaya karar verdim; belki geceleyin ya da sabahın erken saatlerinde yalnız ve uyarılara açık olacağı bir ânı yakalayabilirdim.

Sonra ona tekrar baktığımda, onun bildiğinden fazlasını bilirmişim gibi onu ikaz ettiğim takdirde ne kadar cahil, aptal, saf ve bilgisiz görüneceğim birden kafama dank etti. Markos'un henüz gitmemiş olmasını diledim o an, lakin girişe doğru göz atınca neden gittiğini anlayabildim – o adam, şu boğazsıkan yani, orada dikilmekteydi ama şimdi yanında iki üç adam daha vardı, ondan bile güçlü görünen adamlardı bunlar, boğazsıkansa parmağıyla kalabalığın içindeki birilerini işaret ediyordu. O saniye, gözü bana tekrar takıldı; Tanrı'nın Oğlu lakırdısını duyduğum zaman korktuğumdan bile fazla korktum o an: Oğlumu oradan uzaklaştırma şansını tepmiş olmadığımı, zaten başından beri böyle bir şansımın hiç olmadığını, hepimizin sonumuzun geldiğini anlamıştım.

Pek bir şey yemedim, yemekte ne olduğunu dahi hatırlamıyorum. Oğlumla iki saatten uzun bir süre yan yana oturduğumuz halde hiç konuşmadık. Bu şimdi tuhaf geliyor ama o zaman sessizliğimizin tuhaf olan bir yanı yoktu. Ortamın coşkusu ve dışarıdan gelen bağırış çağırış sesleriyle giderek büyüyen taşkınlık hali öyle güçlüydü ki iki insan arasında geçecek sıradan bir konuşmanın sinek vızıltısından farkı olmazdı. Lazar'ın üzerinde nasıl tüm varlığını neredeyse bir giysi gibi örten ve kimseye geçit vermeyen bir ölüm parıltısı vardıysa, oğlumun üzerinde de rüzgârlı bir günün parlak göğü misali ya da hasat öncesi olgun meyvelerle dolup taşan ağaçlar misali, hummalı bir hayat telaşı, inayete benzer aldırışsız bir kudret duygusu vardı. Hatıralarımdaki çocuktan da, sabahları gün ağarırken yanı-

na gidip konuştuğumda yüzü gülen delikanlıdan da o kadar farklıydı ki. O zamanlar güzeldi oğlum, narindi, bir dolu ihtiyacı vardı. Oysa şimdi narin bir yanı kalmamıştı, her tavrından erkeklik akıyordu, kendine sonsuz güvenliydi ve ışık saçıyordu, evet, ışık nasıl ışırsa o da öyle ışıyordu, dolayısıyla o gün o saatlerde onunla konuşmuş olabileceğimiz hiçbir şey yoktu, yıldızlarla ya da dolunayla konuşmakla bir olurdu bu.

Bir süre sonra, şölen yerine daha pek çok insanın geldiğini ve tüm dikkatlerin gelinle damadın masasından ziyade bizim masada olduğunu fark ettim. Marta ile Meryem'in Lazar'ı kollarından tutarak, neredeyse havaya kaldırarak dışarıya çıkardıklarını, boğazsıkanın ise hâlâ aynı yerde durduğunu gördüm, ama gözlerine yakalanmamaya dikkat ettim bu defa. Derken biri bağırarak şarabın bittiğini haber verdi, sonra da birkaç kişi bizim masaya yöneldi; bunlar yeni gelmiş insanlardı, hallerinde tavırlarında hırpani bir heyecan, yüzlerinde güven dolu, ricacı bir ifade, şimdi de seslerinde taşkınca bir tını vardı. Aralarından başkaları da, "şarap kalmadı" diye bağırmaya başlamıştı, bazıları sanki bu konuda yapabileceğim bir şey varmış gibi dikkatlerini bana yöneltmişlerdi hatta. Bakışlarını dik bakışlarla savuşturuyor, bağırışlarını daha da yükselttiklerinde onları duymamış gibi yapıyordum. Ben de biraz şarap içebilirdim, lakin şarap bitmiş bitmemiş, benim derdim değildi. Gerçi masamızın önünde dikilen adamlardan bazılarının yeterince şarap içmiş olup olmadıklarını merak etmiyor da değildim. Ama oğlum ayağa kalktı ve etrafındakilere

hitap ederek su dolu altı taş küpün kendisine getirilmesini söyledi. Tuhaf olanı, istediği küplerin bir çırpıda odaya taşınabilmesi oldu. Küplerin her biri suyla ya da şarapla dolu muydu değil miydi bilmiyorum, gerçi ilkinin suyla dolu olduğu kesindi, fakat bütün o bağırış çağırış ve kargaşa esnasında kimse ne olduğunu anlamadı, ta ki adamlar suyun şaraba dönüşmüş olduğunu haykırmaya başlayana kadar. Damattan ve gelinin babasından oraya gelip yeni şarabın tadına bakmalarını rica ettiler, o arada aralarından biri de şölen sahibinin şarabın iyisini sona saklamış olmasının çok garip ve alışılmadık bir tutum olduğunu belirtti. Bunun üzerine büyük bir tezahürat koptu ve şölendeki herkes alkışlamaya başladı.

Benim bu tezahüratlara katılmadığımı kimse fark etmemişti. Gerçi etrafımızı saran gürültü patırtı içinde, sanki oradaki varlığımla suyun şaraba dönüşmesine katkıda bulunmuşum gibi, ben de duruma dahil oluyordum. Ortalık yatışıp insanların çoğu yerlerine döner dönmez, oğlumla bir kez daha konuşmaya karar verdim. Daha önce söylediklerimi aynen tekrarlamakla birlikte, bu defa sözlerime yoğun bir ivedilik duygusu katmaya çalıştım. "Başın büyük belada," diye başladıysam da bu konuşmanın hiçbir işe yaramayacağını hemen gördüm; hiç düşünmeden ayağa kalktım ve bir yere kadar gidip gelecekmişim gibi gülümseyerek şöleni terk edip Miryam'ın evine döndüm, sonra da pılımı pırtımı topladığım gibi Nasıra'nın yolunu tuttum.

Bundan daha kötüsünün olamayacağını düşünüyordum, gel gör ki beni evime geri götürecek olan kafileyi bulmam

gereken yere yürüdüğümde oranın bomboş olduğunu gördüm. Sorabileceğim kimse yoktu, sığınabileceğim bir gölgelik de yoktu. Orası bildiğim tek yerdi, güneş çok kızgın olduğu halde durup bekledim. Bir süre sonra küçük ince bir ağacın altında biraz gölge buldum, orada biraz daha bekledim ama yağmur başlayınca ağaç fayda etmedi. Gün boyu gökyüzü masmavi kalmış, hava çok ısınmış, şimdiyse aniden bozmuştu. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor, rüzgâr esiyordu. Sığınacak hiçbir yer yoktu. Ben de yapabileceğim ne varsa onu yaptım. Sarınıp sarmalanıp ağacın altına büzüştüm. Bekledim, sonra ısrarla yağan yağmura ve gök gürlemesine rağmen başkaları da gelmeye başladı. Dediklerine göre gerçekten de buradan bir kafile kalkacaktı, bundan başka buluşma yeri yoktu. Yağmurdan sırılsıklam olmuş bir halde beklemeye devam ettim, çünkü başka seçeneğim yoktu. Çantamda kuru giysiler olduğunu biliyor, yağmur dindiğinde üstümü değiştirebileceğimi umuyordum. Gece boyu beklemem gerekecekti. Yiyecek satan bir adam vardı, o sayede aç kalmadım. Yavaş yavaş hava duruldu, giysilerimi değiştirdim, biraz da uyumuşum; derken gürültüye, hayvanların ve diğer yolcuların seslerine uyandım ve hep birlikte şafak sökmeden yola revan olduk. Eve vardığımda ne yapacağımı bilmesem de, o gün kafileyle yola koyulurken başka seçeneğim yokmuş gibi geliyordu bana. Oysa bir seçenek hep vardı, masadan kalktığım andan itibaren vardı – geri dönebilirdim.

Yol üstünde ara ara geri dönmeyi, kafileyi durdurup beklemeyi, beni kaçmış olduğum yere geri götürecek olan

bir sonraki kafileyi beklemeyi aklımdan geçirdiğim oldu. Ne için peki? Ne yapmak için? Belki orada olup diğerlerinin görmekte olduğu şeyleri görebilmek için. Belki, izin verirlerse şayet, yakınında olmak için. Hiçbir şey sormamak için. Seyretmek için. Bilmek için. O zaman bu düşünceyi dillendirmedim zihnimde. Ama yola koyulmamızla beraber aklıma girmesine müsaade ettim. Epey yol aldıktan sonra artık bir karar vermem gerektiğini anladım. Duraklardan birinde, uzaktan bize doğru gelen bir kafile gördüm, o beni geri götürebilirdi; giderek yaklaşmalarını izlerken, onlarla konuşmayacağıma karar verdim. Evime doğru çıktığım bu yolculuğu tamamlayacaktım.

* * *

Döndüğümde ortalığın sessiz olacağını, karışanımın görüşenimin olmayacağını düşünüyordum. Görüp duyduklarımı elimden geldiğince kafamdan uzaklaştırmıştım. Günlerim sakin geçiyordu, sabahları hep yaptığım gibi dua ediyor, günde bir defa dışarı çıkıp kuyudan su çekiyor, hayvanları besliyor, bahçeyle, ağaçlarla ilgileniyor, iki üç günde bir de çıra ve odun eksiğimi gidermek için biraz daha ilerilere gidiyordum. Pek bir şeye ihtiyacım da yoktu aslında. Gündüzleri evin loş odalarında bir başıma oturuyordum. Arayıp soranlara hiç cevap vermiyordum. Sinagog'un İhtiyarlarından üçü gelip sertçe kapıma vurarak defalarca adımı seslendiklerinde dahi cevap vermemiştim. Hava kararınca yatağıma uzanıyor, bazen uyuyordum. Zamanla,

onca yalnızlığıma karşın, evimin keşfedilmiş, varlığımın fark edilmiş olduğunu, keçilere bakıp tavukları yemlediğim zamanlarda birileri tarafından izlendiğimi anlamaya başladım. Su almaya gittiğimde kuyu başındaki insanlar ben yaklaşınca kenara çekilip sakamla beraber geçmeme izin veriyor, ben arkamı dönüp evime yollanana kadar hiç konuşmuyorlardı. Sessizce sinagoga girdiğimde kadınlar bana yer açıyor, fakat fazla yakınımda oturmamaya dikkat ediyorlardı. Gerçi birkaç kadın konuşmuştu benimle, o sayede bazı haberler almıştım. O tuhaf dönemde davetsizce aklıma gelen düşünceler zaman mefhumuyla alakalı olduğunda –savunmasız bir bebeği, çocuksu korkuları, güvensizlikleri, ufak tefek gaddarlıkları olan küçük bir çocuğa çeviren, sonra da ondan kendi sözlerine, düşüncelerine, gizli duygularına sahip bir delikanlı yaratan zamanla alakalı olduğunda– bu düşünceleri kovmaya, hayal etmemeye, düşlememeye, hatta hatırlamamaya çalışıyordum.

Ve sonra zaman, Kana'daki düğün şöleninde yanımda oturan adamı, bana aldırış etmeyen, kimseye kulak asmayan adamı, içi kudretle, görünen o ki süt için mememe, yürümeyi öğrenirken dengesini sağlamak için elime, sakinleşip uykuya dalmak için sesime ihtiyaç duyduğu geçmiş yıllara dair hiçbir hatıraya yer bırakmayan bir kudretle dolu olan o adamı yaratmıştı

Sergilediği bu kudretin tuhaf yanı ise, onu kudretsiz olduğu zamanlarda sevdiğimden bile daha çok sevmeme, daha çok korumak istememe neden olmasıydı. Kudretinin içyüzünü gördüğüm ya da kudretine inanmadığım

için değil. Oğlum gözümde hâlâ bir çocuk olduğu için de değil. Hayır, onda sabit ve sahici, oluşumu tamamlanmış bir kudret görüyordum. Görünüşe bakılırsa hiç geçmişi olmayan, yoktan var edilmiş bir şey görüyor, uykumda ve uyanıklığımda bu şeyi korumak istiyor, ona karşı sonsuz bir sevgi besliyordum. Yani oğluma karşı, her neye dönüşmüş olursa olsun. Benimle konuşanların çok azını dinlemiş olduğumu sanıyorum, yine de sokakta ya da kuyu başında birini dinlemiş olmalıyım ki oğlumun takipçilerinin bir gemiye bindiklerini öğrenmiştim. Oğlumun dağlarda kayıplara karıştığı, takipçilerini arkasından gelmeye zorlamaktan sakındığı, ona yalvardığım zaman benimle kaçmayıp yalnızken kaçtığı, çünkü işaretleri ve tehlikeleri muhakkak kendisinin de görmüş olduğu bir zamanda, bir gemiye binip denize açılmışlardı. Takipçileri, bana anlatıldığına göre, kendi malumları olan bir nedenden ötürü eski bir gemiyi denize indirip Kefarnahum'a doğru yola çıkmışlardı. Hava karanlıktı, aniden bastıran güçlü bir rüzgâr yüzünden deniz kabarmaya başlamış, haddinden fazla dolu olan tekneyi bir ileri bir geri savurarak her defasında suyla dolmasına sebep olmuştu, öyle ki takipçilerinin tümü boğulacaklarını düşündüler. Oğlum, bana anlatılanlara göre, onlara ay ışığında işte o zaman görünmüştü, basbayağı suyun üstünde dümdüz, karada yürür gibi yürüyordu, en azından komşularım öyle yaptığını fısıldadılar bana. Kudretiyle dalgaları dindiriyordu. Hiç kimsenin yapamayacağı bir şey yapıyordu. Başka hikâyeler de vardı muhakkak, belki bunun bile yalnızca bir kısmını duymuştum, belki başka

bir şey olmuştu ya da belki rüzgâr hiç yoktu ya da rüzgârı o dindirmişti. Bilmiyorum. Hiç kafa yormadım bunlara.

Ama bir gün kuyu başında dikilmiş beklerken kadının tekinin yanıma gelip oğlumun istese dünyanın sonunu getirebileceğini ya da nesnelerin iki misli büyümesini sağlayabileceğini söylediğini biliyorum, testimi doldurmadan arkamı dönüp yürüyerek eve döndüğümü ve ertesi güne kadar dışarı çıkmadığımı da biliyorum. Bir bekleyiş sisi içinde yaşıyor, hâlâ düşünmemeye, hatırlamamaya çalışıyordum. Evin dört duvarı arasında, bahçenin, tarlanın sınırları içinde sessizce dolanıyordum. Yiyip içmeye çok az ihtiyacım vardı. Bazen komşunun biri yan duvardan aşağı yiyecek sarkıtıyordu, ben de akşam karanlık çökünce gidip alıyordum. Bir gün, kapıma her zamankinden daha sert ve daha ısrarlı bir şekilde vurulup dışarıdan bir erkek bağırtısı yükseldiğinde, komşuların yolda toplanıp kapımdaki her kimse ona içeride kimsenin olmadığını söylediklerini duydum. Ses bunun oğlumun evi olup olmadığını ve benim bu duvarlar arasında yaşayıp yaşamadığımı sorunca, komşular ona evet demekle birlikte, evin şimdi boş, kapısının kilitli olduğunu ve bir süredir kimsenin uğramadığını söylediler. O sırada ben kapının öbür tarafında dikilmiş, nefes almaya dahi korkarak, hiç ses çıkartmamaya çalışarak dinliyordum.

Bekleye bekleye haftalar geçti. Bazen kulağıma haberlerin geldiği oluyordu. Oğlumun tekrar dağlara gitmediğini biliyordum, ayrıca Lazar'ın hâlâ hayatta olduğunu ve hatta, her kuyu başında, her sokak köşesinde, insanların toplandığı her yerde hararetli tartışmalara konu olduğunu da bi-

liyordum. İnsanların Lazar'ı kısacık bir an görebilmek için evinin önünde bekleştiklerini, ondan korkularından artık eser kalmadığını biliyordum. Toplanıp dedikodu yapan insanlar için, söylentilerin, taze haberlerin, doğru olmakla birlikte bire bin katılmış hikâyelerin diz boyu olduğu, makbul bir zamandı. Vaktimin çoğunu sessizlik içinde geçiriyordum, ama havaya sinmiş olan, ölülerin hayata döndürüldüğü, suyun şaraba çevrildiği, denizdeki dalgaların suyun üstünde yürüyen bir adam tarafından yatıştırıldığı havaya sinmiş olan yabanıllık, dünya düzenindeki bu büyük kargaşa, bir yolunu bulup içinde yaşadığım iki üç odaya sis yahut rutubet gibi sızıyordu.

* * *

Markos geldiğinde, onu beklemekteydim. Kapıma bir süre vurduğunu, sonra bir komşuya benim nerede olduğumu sorduğunu duydum. Gidip kapıyı açtım. Gölgeler koyulmakta olduğu halde evin içinde lamba yakmamıştım; lamba kullanmayalı bir aydan fazla olmuştu. Masada ona bir sandalye çektim, sonra su ve biraz meyve ikram ettim. Bana söyleyebileceği ne varsa söylemesini istedim. Bana söylemesi gereken tek bir şeyin olduğunu, en kötüsünü duymaya hazır olmam gerektiğini söyledi. Durum hakkında bir karara varıldığını söyledi. Bir anlığına durdu, o zaman kararın oğlumun sürgüne gönderilmesi ya da bir daha topluluk karşısına çıkıp konuşmaktan menedilmesi olabileceğini düşündüm. Sonra ayağa kalktım ve neden

böyle yaptığımı bilmeden kapıya yöneldim, belki onun şimdi söyleyeceği şeyi duymak zorunda kalmamak için evi terk etmeye yelteniyordum. Fakat kapıya zamanında ulaşamadım. Markos tekdüze ve kesin bir sesle konuştu.

"Çarmıha gerilecek," dedi.

Döndüm, sorulacak tek bir soru kaldığını ifadesinden anlamıştım.

"Ne zaman?"

"Tez vakitte," dedi. "Oğlun tekrar bir güç odağına dönüşmeye başladı, takipçilerinin sayısı daha bile arttı. Yetkililer nerede olduğunu biliyor, onu yakalamaları an meselesi."

Bunun üzerine, aptalca da olsa sormam gereken bir soruyu sormadan edemedim.

"Bunu durdurmak için yapılabilecek herhangi bir şey var mı?"

"Yok," dedi Markos, "ama şafak söker sökmez buradan gitmen lazım. Bütün takipçilerinin peşine düşecekler."

"Ben onun takipçilerinden değilim," dedim.

"Peşine düşecekler diyorsam bir bildiğim vardır. Gitmen gerekiyor."

Olduğum yerde kaldım ve ona ne yapacağını sordum.

"Ben şimdi gideceğim ama Yeruşalim'de emniyette olacağın bir adres verebilirim sana."

"Orada emniyette mi olacağım?" diye sordum.

"Şimdilik Yeruşalim'de emniyette olacaksın."

"Oğlum nerede?"

"Yeruşalim yakınlarında. Çarmıha gerileceği yer belirlendi. Şehre yakın bir yer olacak. Kurtulma şansı varsa kurtulur, ama bana hiç şansının olmadığını söylediler, epeydir de yoktu zaten. Ne zamandır beklemekteydiler."

Bir keresinde Romalıların kendilerinden birini çarmıha gerdiklerine şahit olmuştum. Uzaktan seyrederken, hatırlıyorum da bunun insanlar tarafından icat edilmiş en iğrenç, en korkutucu görüntü olduğunu düşünmüştüm. Neyse ki artık yaşlandığımı ve daha da yaşlanmakta olduğumu düşünmüş, böyle bir şeye bir daha tanık olmadan ölmeyi ummuştum. Uzaktaki o görüntü gözlerimin önünden hiç gitmemiş, içimi ürpertip durmuş, ben de bunun, bu tarifsiz görüntünün, içerdiği bu muazzam, bu vahşi hunharlığın hatırasını başka şeyler düşünerek silmeye çalışmıştım hep. Fakat kurbanın nasıl öldüğünü, ölmesinin ne kadar sürdüğünü, orada asılı dururken mızraklanarak mı, yoksa işkence edilerek mi öldürüldüğünü, yoksa başka bir şeyin, mesela kızgın güneşin zamanla vücudun iflasına mı sebep olduğunu tam olarak bilmiyordum. Hayatım boyunca kafa yormuş olduğum onca şey arasında kendime en uzak gördüğüm buydu. Benimle hiçbir ilgisi yoktu ve buna bir daha asla şahit olmayacağıma, yanında yöresinde dahi bulunmayacağıma inanıyordum. Gel gör ki işte şimdi, çarmıha gerilmenin ne kadar sürdüğünü, şaşırtıcı ama bir o kadar da sıradan bir şeyden bahsedercesine soruyordum Markos'a. Cevap verdi: "Günlerce sürebilir, ama bazen yalnızca saatler alır, duruma göre değişir."

"Hangi duruma?" diye sordum.

"Sorma," dedi. "Sormasan daha iyi edersin."

Yolculukta bana eşlik edemeyeceği için ve elden gelen bir şey olduğu takdirde benimle bağlantısını uzak ve gizli tutması gerekeceği için özür dileyerek ayrıldı yanımdan sonra. Üstüme bir pelerin giymemi, her adımımı dikkatli atmamı, yolculuk boyunca takip edilmediğimden emin olmamı öğütledi. Gitmeden önce, bir dakika daha beklemesini istedim. Cevvalliğinde, bu konuyu iş yapar gibi ele alışında beni huzursuz eden bir şey vardı:

"Bütün bunları nereden öğrendin?" diye sordum ona.

"Muhbirlerim var," dedi ciddiyetle, neredeyse gururlanarak. "Sağlam kaynaklar."

"Karar verilmiş, öyle mi?" diye sordum.

Evet anlamında başını salladı. İçimden bir ses, soracak bir soru daha, söyleyecek bir şey daha bulabildiğim takdirde anlamın değişip yumuşayacağını söylüyordu. Markos kapıda durmuş, ne diyeceğimi beklemekteydi.

"Yeruşalim'e gitsem onu bulur muyum?" diye sordum.

"Sana verdiğim adreste," diye yanıtladı, "benim bildiğimden fazlasını biliyor olacaklar."

Onun bildiğinden fazlasını bilen birine neden güvenmem gerektiğini soruyordum az kalsın, fakat kapıda bocalayışını fark ettim ve nihayet dönüp gitmesinden önceki son saniyede bile, ona sormuş veya söylemiş olmam gereken bir şeyin daha olduğunu düşündüm. Bir şey daha. Lakin ne olduğunu bulamıyordum. Bu arada o gitti ve eve uzun zamandır kimse gelmediği içindir belki, arkasında katıksız bir tedirginlik kokusu bıraktı. Yalnız başıma otu-

rup düşündükçe, her ne sebeple olursa olsun Markos'un verdiği adrese gitmemem gerektiğini anladım; Kana'ya, Miryam'ın yanına dönüp Marta'yla Meryem'i bulacak ve ne yapacağımı onlara danışacaktım.

* * *

Markos'un dediği gibi giyinip üstüme bir pelerin geçirdim. Konuşmam gerektiğinde sesimi alçaltarak konuşuyordum. Kana'ya doğru giden bir kafile bulup aralarına katıldım, herkes dinlenirken ben de dinleniyor, dikkat çekmemek için gruptan ayrılmamaya özen gösteriyordum. Sohbetler eskiye oranla daha serbestti, Romalıların, Ferisilerin, İhtiyarların aleyhinde, Tapınak'ın aleyhinde, kanunların ve vergilerin aleyhinde konuşuluyordu. Üstelik kadınlar da neredeyse erkekler kadar çok konuşuyordu. Yeni bir zamanda yaşamaya benziyordu bu. Sonra konu dönüp dolaşıp oğlumun ve takipçilerinin gerçekleştirebildiği mucizelere ve onları takip eden gözükaraların, en azından yerlerini arayanların ne kadar çoğaldığına geliyordu.

Olacak olanın acısı şimdiden içime oturmuştu. Yine de bazen onu unutuyor, aklımın başka bir düşünceyle oyalanmasına izin veriyor, lakin yolun sonunda beni beklemekte olan şeyin ürkmüş bir hayvan gibi fırlamaya hazırlandığını gördüğümle kalıyordum. Önceleri böyle geliyordu aklıma, ani sarsıntı ve şoklarla. Sonra daha yavaş, daha sinsice gelmeye başladı. Bilincime girip zehirli bir sürüngen gibi sokularak içime sızıyordu. Yolculuğum sırasında bir gece,

yıldızlarla bezeli göğün altında gezinirken, yakında bu yıldızların söneceğine, gelecekte gecelerin zifiri karanlık olacağına, dünyanın topyekûn, büyük bir değişime uğrayacağına inanacak oldum, sonra çabucak kavradım ki hayır, değişime yalnızca ben ve beni tanıyan bir avuç insan uğrayacaktık; gelecekte geceleri gökyüzüne bakıp ışıltıdan önce karanlığı görecek olanlar yalnızca bizler olacaktık. Işıldayan yıldızların sahte olduğunu, yalancı olduğunu, gecenin bizi şaşırttığı gibi onları da şaşırttığını, parıltılarının bir tür yakarış olmaktan öteye gitmediğini düşünecek, onları yerlerine mahkûm kalıntılar olarak görecektik. Böyle gecelerde uyuyabilmiş olsam gerek, halbuki yakında, yolun sonunda beni beklemekte olan şeyin uykuma da, uyanıklığıma da yerleşmediği, her düşüncemi işgal etmediği bir ânım kalmayacaktı.

* * *

Miryam söylentileri çoktan duymuştu ve yanına vardığımda, duyduklarını bana anlatmak istemediği gözlerindeki korkudan okunuyordu. Bildiğimi söyledim ona. Bildiğim için geldiğimi. Ama o hâlâ tedirgindi. Girebileyim diye içeriye çekilmemiş, ben dışarıda dikilirken kapıyı aralık bırakmıştı; durmakta olduğum yerden öteye geçmeme izin vermeyeceğini, hatta yolumu tıkamaya çalıştığını o zaman anladım.

"Ne biliyorsun?" diye sordum.

"Onun," dedi, "bütün arkadaşlarını ve takipçilerini topladıklarını biliyorum."

"Korkuyor musun?"

"Sen olsan korkmaz mıydın?"

"Gitmemi mi istiyorsun?"

Hiç tereddüt etmedi.

"Evet, istiyorum."

"Hemen mi?"

Evet anlamında başını sallamasıyla birlikte, yüzündeki ifadeden midir, duruşundan mıdır, etrafına yaydığı haleden midir bilmem, önceden bildiklerimin çok daha fazlasına bir salisede vâkıf oldum. Vahşi ve sahih bir şeyle, hiç kimsenin kavrayamayacağı kadar karanlık ve şer bir şeyle yüz yüze olduğumu anladım. Derhal kapıdan alınıp sürüklenerek bir yerlere götürülmeyi ve dünya üzerinden silinmeyi bekledim. O an her şeyi anlamıştım, Miryam'ın beni susturmaya çalışacağından emin olmasaydım bağıra bağıra ağlardım. Ama yapmadım, ona teşekkür edip arkamı döndüm. Onu hayatım boyunca bir daha hiç görmeyeceğimi biliyordum, Marta'yla Meryem'in evine doğru giderken onlar tarafından da kapıdan çevrilmeye hazırdım.

Beni bekliyorlardı. Kardeşleri Lazar yine karanlık bir odada yatıyor, konuşamıyordu. Marta'nın dediğine göre uykusunda inliyor, ağlıyordu; toprağın altındaki ölüler diyarında kelimelere sığmayacak bir şey öğrenmişti sanki. Gün doğmadan yükselen canhıraş feryatları, işiten herkesin yüreğini paralıyordu. Marta'yla Meryem'e Markos'un ziyaretinden bahsettim, kuzinim Miryam'ın evinde olan-

ları anlattım. Artık mimlenmiş olduğumu, izleniyor, hatta takip ediliyor olabileceğimi açıkladım onlara, evlerinden derhal çıkıp gitmeye hazır olduğumu söyledim. Kendi evlerinin de izlendiğine inandıklarını, dolayısıyla ikisinden birinin evde kalmak zorunda olduğunu söylediler, ama onlara gidip yardımlarını istediğim takdirde Meryem'in Yeruşalim'e kadar bana eşlik etmesine çoktan karar vermişlerdi bile, onunla gecenin karanlığından yararlanarak sessizce kaçacaktık. Takip edilsek dahi takipçilerimizi atlatmanın bir yolunu bulmaktan başka çaremiz olmayacaktı. Derken, Marta bana bildiklerini anlatınca iki kız kardeş arasındaki farkı gördüm; dediğine göre oğlum, Vali Pilatus tarafından yargılanacak, sonra kalabalık önüne çıkarılacak, halka salıverilmesini isteyip istemedikleri sorulacaktı, gelgelelim İhtiyarlar talimatları çoktan vermiş olacaklarından bu hiçbir şeyi değiştirmeyecekti. Romalılar da, İhtiyarlar da oğlumun ölmesini istiyordu ama iki taraf da bunu açıkça söylemekten korkuyordu.

Meryem'se bu nevi yargı ve tahminleri anlamsız bırakacak yeni bir şeyin olacağını, dünyanın sonunun geldiğini, yaşadığımız günlerin dünyanın son, yeni bir başlangıcınsa ilk günleri olduğunu ileri sürüyordu. O konuşurken, hep birlikte bir yerlere kaçtığımızı hayal ettim, neresi olursa. Oğlumu alıp kalabalığın arasından geçirdiğimi hayal ettim; uysaldı oğlum, burnu sürtülmüş, alışılmadık biçimde korkak, ihtiyatlı, başı eğik, gözleri yerde, takipçileri çil yavrusu gibi dağılmış. Ama Tapınak, Marta'nın ısrarla tekrarladığı gibi, insanları meydana toplamıştı, oğlumun yerine hırsız

Barabbas'ın salıverilmesini istemeleri emredilmişti, onlar da yapmaları söyleneni yapacaklardı. Oğlum serbest bırakılmayacaktı.

"Şu anda tutuklu zaten," dedi Marta, "akıbetinin ne olacağına da çoktan karar verilmiş."

Şimdi ikisi de durmuş, henüz telaffuz edilmemiş olan kelimeyi söylemekten korkarak bana bakıyorlardı.

"Yani çarmıha mı gerilecek?" diye sordum.

"Evet," dedi Marta. "Evet."

Sonra Meryem konuştu: "Ama bu bir başlangıç olacak."

"Neyin başlangıcı?" diye sordum.

"Dünya için yeni bir yaşamın başlangıcı," dedi.

Marta'yla ben hiç oralı olmadık.

"Yapılabilecek bir şey var mı?" diye sordum Marta'ya.

Şimdi ikisi de afallamışa benziyordu, Marta başıyla Lazar'ın yatmakta olduğu odayı işaret etti.

"Kardeşime sor. Meryem doğru söylüyor. Dünyanın sonuna yaklaşıyoruz," dedi. "Ya da bizim bildiğimiz haliyle dünya sona eriyor. Artık her şey olabilir. Senin Yeruşalim'e gitmen lazım."

* * *

Şehirde kendimize kalacak yer bulduk. Yolda birilerinin yanından geçmek, ömrü hayatımda hiç konuşmayacağım, hiç tanımayacağım insanlar görmek garibime gidiyordu: Hepimiz aynı görünüp aynı davrandığımız, aynı dünyada dolaşıp aynı dili konuştuğumuz halde şimdi hiçbir ortak

noktamızın kalmamış olması, onlardan birinin bile benim ne hissettiğimi bilmiyor, benimle hiçbir şey paylaşmıyor olması çok tuhaftı. Tamamen farklı, yabancı görünüyorlardı. Sırtımda hiç kimsenin ilk bakışta göremeyeceği bir yük taşıyor olmam, sokakta gördüğüm, beni tanımayan herkese sıradan gözüküyor olmam, her şeyi içimde tutuyor olmam inanılmaz geliyordu bana.

Farkına vardım ki oğlumun takipçileriyle, henüz tutuklanmamış olanlarla dolu bir evde konaklıyoruz. Meryem'e beni buraya getirmesi söylenmiş, o da burada korunup kollanacağıma, evin hiç öyle görünmese de emniyetli olduğuna temin etmişti beni. Bunu nereden bildiğini sorduğumdaysa gülümseyerek, tanıklara ihtiyaç olacağını söylemişti.

"Kimin ihtiyacı olacak?" diye sordum. "Ne için?"

"Sorma," dedi. "Bana güvenmek zorundasın."

İlk gecemizde kapımız, yıllar evvel Nasıra'daki evimize gelmiş olan adamlardan biri tarafından kilitlendi; adam soğuk ve şüpheli gözlerle süzdü beni, sanki onun mahkûmuymuşum gibi.

Oğlumsa çoktan tutuklanmış olduğundan gerçek bir mahkûmdu. Kendisini almaya gelenlere direnmemişti; takipçilerinin de hepsi, bu evde onlarla geçirdiğim saatler boyunca bunun tasarlanmış olduğuna, dünyada gerçekleşecek büyük bir kurtuluşun parçası olduğuna inanır gibiydiler. Onlara bu kurtuluşun oğlumun çarmıha gerilmeyeceği, serbest bırakılacağı anlamına gelip gelmediğini sormak istiyordum, lakin hepsi de, yanlarında olduğu zamanlarda Meryem dahil, bulmaca gibi konuşuyorlardı.

Sorulan hiçbir soruya dolambaçsız bir yanıtın gelmeyeceğini anlamıştım. Ahmakların, tiklilerin, asilerin, kekemelerin dünyasına geri dönmüştüm, hepsi de galeyanlardaydı artık, daha konuşmaya başlarken nefesleri kesiliyordu heyecandan. Bu adamlar arasında bir tür hiyerarşi olduğunu da fark etmiştim, konuşan ve konuştuğu zaman dinlenen adamlar vardı mesela, varlığıyla herkesi susturan adamlar, masanın başında oturan adamlar, beni ve arkadaşımı yok saymaktan çekinmeyen adamlar, sırtlarını kamburlaştırıp uysal hayvanlar gibi seğirterek odaya girip çıkan diğer kadınlardan yemek talep eden adamlar.

* * *

Ertesi gün hep birlikte evden ayrıldık. Adamlardan birine, burada hâlâ ziyaretime gelenine, Meryem'le beni denetleme yetkisi verilmişti. Adam her daim yanında kalmamızı, kimseyle konuşmamamızı söyledi bize. Sabahleyin dar sokaklardan geçerek insanlarla dolu uçsuz bucaksız bir meydana vardık.

"Tüm bu insanlar," dedi koruyucumuz bana, "Tapınak'tan ödenekli. Hepsi de vakti geldiğinde 'hırsıza özgürlük!' diye bağırmak için geldi buraya. Pilatus bunu biliyor, Tapınak da amacına ulaşacağının farkında, belki hırsıza bile bildirilmiştir durum. Kurtuluşumuz başlıyor, dünya için yeni bir başlangıç bu. Denizler ve karalar nasıl tasarlandıysa, bu da öyle tasarlandı."

Konuşmasını bitirdiğinde yürümekten yorgun düşmüştüm, pabuçlarımın da biri ayağımı vurmuştu. Gözlerimi kapatarak dinleyince, sesinde ve sesinin tonunda bir şey fark ettim; söylediklerini kastederek söylemiyor gibiydi, onları başkasından öğrenmiş ve sırf bu sebeple daha da doğru ve etkileyici bulmaya başlamıştı.

Meydandaki her şeyin önceden tertiplenmiş olduğuna inanmak zor olsa da, ortamın havası Kana sokaklarında olduğundan, hatta düğünde olduğundan farklıydı – ani bağırtılar, değişken ruh halleri, gözü dönmüş insanların bir araya geldiği duygusu yoktu. Meydandakilerin birçoğu yaşça daha büyüktü ve daha küçük gruplar halinde geliyorlardı. Hiçbiri bizi tanımışa benzemese de her ihtimale karşı kuytularda duruyor, Meryem'le buraya gelmemiz normal bir şeymiş gibi ya da biz de koruyucumuzla birlikte meydandaki mizansenin bir parçasıymışız gibi davranmaya çalışıyorduk.

Meydanın karşısındaki binanın balkonundan kalabalığa söylenenleri işitemiyordum önce, bulunduğumuz yerden orayı doğru dürüst görmek bile zor oluyordu. Gölgelerden güneşe çıkmak, sonra da kalabalığın arasından önlere doğru ilerlemek zorunda kaldık. Pilatus'tu konuşan; etrafımızdaki herkes onun adını mırıldanıyor, o da her konuştuğunda biraz daha yüksek perdeden bağırıyordu.

"Bu adamı neyle suçluyorsunuz?"

İnsanlar da bir ağızdan bağırıyorlardı.

"Suçlu olmasaydı onu sana teslim etmezdik!"

Biri beni kenara ittiği için ve etrafımda çok konuşma olduğundan bundan sonra söylenenleri kaçırmıştım ama Meryem duymuştu, bana söyledi. Pilatus mahkûmu alıp Yahudi kanunlarına göre cezalandırmalarını istemişti kalabalıktan.

Pilatus hâlâ balkonda yalnızdı, sadece kenarda bir iki yetkili duruyordu. Kalabalığın cevabını duyabildim bu sefer, çünkü tek ve gür bir ses halinde çıkmıştı.

"Hiç kimsenin ölüm cezasına çarptırılması caiz değildir," dediler; bütün olanların, tanıklık etmekte olduğumuz her bir ânın gerçekten de önceden tertiplenmiş olduğu, bunu söyleyiş tarzlarından belliydi. Böyle şeylerin olabileceğini bilmezdim. Derken Pilatus gözden kayboldu ve etrafımızdaki insanlar arasında yeni bir duygu baş gösterdi; konuşmalar, homurdanmalar kesildi, hepimiz gözlerimizi balkona dikmiş bakarken ortama bambaşka bir havanın yayıldığını hissettim. Kalabalıkta bir kana susamışlık algıladım. İnsanların yüzlerinden okuyabiliyordum bunu, çenelerinin kenetlenmesinden, gözlerinin heyecanla parlamasından. Bazılarının yüzlerinde karanlık bir boşluk vardı ve bu boşluğu gaddarlıkla, acıyla, ağlayan birinin feryadıyla doldurmak istiyorlardı. Ne istedikleri bir kez sorulmaya görsün, artık ancak zalimce bir şey tatmin edebilecekti onları. Söyleneni yapan bir kalabalık olmaktan çıkıp muazzam tatminler peşinde bir güruha dönüşmüşlerdi, tatmini ancak acı çığlıklarında, et yırtıklarında, kemik kırıklarında bulabilirlerdi.

Zaman geçer, biz orada durup beklerken, bu açlığın bulaşıcı bir hastalık gibi yayıldığını fark ettim ve en sonunda, tıpkı kalpten pompalanan kanın durdurulamaz bir akışla vücudun her yerine ulaşması gibi, orada bulunan her bir kişiye ulaştığına inandım.

Pilatus tekrar balkona çıkınca onu dinlediler ama valinin söyledikleri hiçbir şeyi değiştirmedi.

"Ben onda hiçbir hata bulamıyorum," dedi Pilatus. "Ama sizin bir geleneğiniz var, her Fısıh Bayramı'nda sizin için bir tutukluyu serbest bırakırım. Yahudilerin Kralı'nı serbest bırakayım mı sizin için?"

Kalabalık hazırdı. "Onu değil, Barabbas'ı bırak!" Bunun üzerine hırsız Barabbas ortaya çıkarak kalabalığın onay nidaları eşliğinde serbest bırakıldı. Derken bir yerden bir bağırış yükseldi, ön taraftaki insanlar bizim göremediğimiz bir şey görüyorlardı anlaşılan; kalabalığı bir afallamadır, biraz da sabırsızlanmadır almıştı. Dışarıdan meydana yığılan insanlar yüzünden biz de artık kenarda değil, merkeze daha yakın bir yerde duruyorduk; üçümüz birbirimizden hiç ayrılmıyor, hiçbir şey söylemiyor, fark edilmemek için elimizden geleni yapıyorduk. Orada birazdan kimin belireceğini bilirmiş gibi herkes balkona dikkat kesilmiş, nefesini tutarak o büyük tatmin ânını bekliyordu.

Sonunda beklenen an geldi ve kalabalıktakiler gürültüyle nefeslerini saldılar; her şeyden önce sevinç ifade eden bir ünlemdi bu, fakat aynı zamanda büyük bir şaşkınlık, bir nebze de huzursuzluk içeriyordu; huzursuzluk gittikçe büyüyerek doymak bilmeyen bir açlığa, ünlemse bağır-

maya, tezahürata, haykırmaya, ıslıklamaya dönüştü, zira balkonda, yüzünden kanlar aka aka, başında yana yatık duran dikenli bir taçla oğlum belirmişti, bana ellerinin arkadan bağlı olduğunu düşündürecek biçimde omuzlarından dökülen mor bir kaftan vardı üstünde. Etrafı askerlerle sarılıydı. Askerler onu balkonda ite kaka yürütürken kalabalık gülmeye, gürlemeye başladı. Oğlumun yüzünü göremeyeceğim kadar arkalardaydım, yine de itilip kakılmaya verdiği tepkilerden, gücünü kesen bir şey olduğunu sezebiliyordum. Bu mesafeden bakıldığında, boyunun ölçüsünü almışa, neredeyse boyun eğmişe benziyordu ama ben yine de emin olamıyordum. Pilatus tekrar konuşacak olduysa da kalabalık sürekli sözünü kesiyordu, bunun üzerine kendisini dinlemelerini emretti onlara.

"Şu adama bakın!" dedi.

Kalabalığın en önünde ve dış kenarlarında, başkâhinlerin insanları "Çarmıha ger, çarmıha ger!" diye bağırtmaya başladıklarını fark ettim. Pilatus onlara bir kez daha susmalarını emretti. Oğlumun hareketsiz kalmasını sağlamak ve askerler tarafından itilip kakılmasına mani olmak ister gibi ona yaklaştı. Başkâhine, "Onu alın siz çarmıha gerin, ben onda hiçbir suç bulamıyorum," diye seslendi. Bunun üzerine başkâhinlerden biri şöyle bağırdı: "Bizim bir yasamız var ve bu yasaya göre onun ölmesi gerek, zira o, Tanrı'nın Oğlu olduğunu iddia ediyor!" Bunun üzerine Pilatus, mahkûmun yanına getirilmesini emrederek bir kez daha içeriye girdi. Oğlum başını çevirdiğinde –böylece yüzünü netçe görebildiğimde– kalabalığa korku ve şaşkınlık

içinde baktığını fark ettim. O sırada Pilatus onu salıverme ihtimali üzerinde belki hâlâ duruyorduysa da, bu umudu diri tutan tek kişinin kendim olduğumu şimdi anlıyorum. Geleceğe hikâye kalsın diye bir oyunun oynanmakta olduğu ve artık oğlumun katlinden başka hiçbir şeyin önemli olmadığı, benden başka herkesin malumuydu. Nitekim Pilatus'un oğlumla birlikte geri dönüp "Kralınıza bakın!" diye bağırmasının da, kalabalığı öfkelendirmekten başka hiçbir etkisi olmadı. Dört bir yandan, "Bitir hadi işini, bitir işini, çarmıha ger onu!" bağırışları yükseliyordu, sanki bu sözlerin hayata geçmesi onlara sonsuz bir mutluluk, sonsuz bir haz verecek, bolluk ve tatmin getirecekti. Dolayısıyla Pilatus "Kralınızı çarmıha mı gereyim?" diye tekrar kükrediğinde olanların, bir köpeğe yakalaması için sopa fırlattığınızda olanlardan farkı yoktu. Onlar da oyun oynar gibi cevap verdiler: "Bizim Sezar'dan başka kralımız yok." Sonra oğlum, Pilatus tarafından kalabalığa teslim edildi; zaten hepsi alesta beklemekteydi, her biri talep edildiği anda zulmün gerçekleştirilmesine el vermeye hazırdı. Kenara doğru zorlukla, adım adım ilerleyerek yeni oluşmuş bir grubun önüne geçtik; ciyak ciyak bağırışarak arkadaşlarına seslenen adamlar vardı grupta; sanki herkesin kanı garezle, erke kisvesi altında, cevvallik kisvesi altında tezahür eden zehirli bir hınçla dolmuştu; bağırarak, gülerek, talimatlar yağdırarak ötedeki tepeye doğru ilerleyecek gaddar bir çarmıh alayının hazırlığını yapıyorlardı.

Birbirimizden ayrılmamaya çalışarak kalabalığın arasından öne geçmeye çalışırken, biz de kendi halimizce

orada bulunan diğerlerinden farksız görünmüş olmalıyız; biz de onlar gibi, kral olduğunu iddia eden birinin, can verişi herkesçe görülebilsin diye bir tepeye çıkarılıp acılı bir ölümle cezalandırılmadan önce alaya alınacağı, sokaklarda yürütülüp teşhir edilerek aşağılanacağı aziz bir görevi ifa etmeye can atıyormuş gibi gözükmüş olmalıyız. Bu arada, pabuçlarımın ayaklarımı vurduğu, bu koşuşturmaya, bu sıcağa uygun pabuçlar olmadıkları gerçeği de ne tuhaftır ki zaman zaman dikkatimi çelip gerçekte olup bitenlerden uzaklaştırıyordu.

* * *

Çarmıhı görünce nefesim tıkandı. Kurulmuş, oğlumu bekliyordu. Taşınamayacak kadar ağır olduğundan, kalabalığın arasından oğluma sürükletiyorlardı onu. Oğlumun birkaç defa dikenli tacı başından çıkarmaya yeltendiğini fark ettim, ama çabaları boşa çıktı, hatta sanki dikenlerin daha da derinlere batarak etine, kafatasına, alnına saplanmasına neden oldu. Ne zaman bu acıyı dindirip dindiremeyeceğini anlamak için ellerini kaldırsa, arkasındaki adamlardan bazıları sabırsızlanıp değneklerle, kamçılarla üstüne yürüyor, onu ilerlemeye zorluyorlardı. Oğlum bir müddet, sanki bütün acısını unutmuş gibi, çarmıhı arkasından itip önünden çekerek ilerledi. Çabucak yürüyüp önüne geçtik onun. Takipçilerinin bir planlarının olup olmadığını, bekleme halinde mi, yoksa bizim gibi kılık değiştirip kalabalığa mı karışmış olduklarını merak ediyordum hâlâ. Sormak

istemiyordum, zaten isteseydim de soramazdım artık, bu taşkınlıkta ağzımızdan çıkacak herhangi bir söz ya da yüzümüzdeki bir ifadenin bizi de tekmelenecek, taşlanacak yahut, tutulup götürülecek bir kurbana dönüştüreceğinin farkındaydım.

Ne zaman ki onunla göz göze geldik, durum değişti. İlerleyip öne geçmiştik, birden dönüp bakınca oğlumun alnına ve ensesine batan dikenleri çıkarmaya yeltendiğini gördüm yine, kendini kurtarmak elinden gelmeyince bir an için başını kaldıracak oldu ve gözleri gözlerimle buluştu. Bütün endişem, bütün şaşkınlığım göğsümde bir noktaya toplanmıştı sanki. Haykırarak ona doğru koşacak oldum ama eşliğimdekiler tuttu beni; Meryem sessiz olmam gerektiğini, kendime hâkim olmam gerektiğini, yoksa kendimi ele vereceğimi ve tutup götürüleceğimi fısıldıyordu kulağıma.

Doğurduğum çocuktu o benim ve şimdi o zaman olduğundan da daha savunmasızdı. Doğumunu izleyen günlerde onu kucağıma alıp seyrederken aklımdan geçirdiklerim arasında, artık ölürken bana göz kulak olacak, öldüğümde cenazemle ilgilenecek bir kimsem olduğu düşüncesi de vardı. O günlerde onu böyle kan revan içinde, daha da kana bulanması için yapmayacağı olmayan gözü dönmüş bir kalabalıkla kuşatılmış halde bulacağımı rüyamda görseydim, tıpkı o gün haykırdığım gibi haykırırdım ve bu haykırış varlığımın özünden kopup gelmiş olurdu. Geri kalanım et, kan ve kemikten ibaret.

Bana oğlumla konuşmaya kalkmamamı, bir daha haykırmamamı söyleyip duran Meryem'le rehberimizin ardın-

dan tepenin yolunu tuttum. Oradaki diğer insanların arasına kaynamak kolaydı; herkes konuşup gülüşüyor, kimisi at ve eşekleri yularlarından tutmuş götürüyor, kimisi bir şeyler yiyip içiyordu; askerler anlamadığımız bir dilde bağırıp çağırıyorlardı, bazıları kızıl saçlı, kırık dişli, biçimsiz yüzlüydü. Ortam bir pazaryerine benziyordu ama, daha bir hararetliydi, sanki gerçekleşecek olandan alan da, satan da kazançlı çıkacaktı. Oradan fark ettirmeden sıvışmak yine de kolay olurmuş gibime geliyordu hep; takipçilerinin, oğlumu bu izdihamdan kaçırıp şehir dışındaki güvenli bir yere götürmenin bir yolunu bulmuş olabileceklerini umut ediyordum. Ama sonra tepeye çıktığımızda, aralarından bazılarının bir çukur kazmakta olduğunu görünce anladım ki buradaki insanların şakası yoktu; farklı farklı güruhların toplanması gibi görünse de, tek bir sebep için buradaydılar.

Bekledik; alayın varması bir saat, belki daha da uzun sürdü. Belli bir sebep için orada bulunan, birinin paralı adamı olan, emirlere göre hareket eden insanları, yalnızca seyretmeye gelmiş olanlardan ayırt etmek artık her nasılsa kolaylaşmıştı. Asıl tuhaf olanı, birileri oğlumu çarmıha çiviler, sonra da çarmıhı kazdıkları çukura iplerle çekip dikmeye çalışırken, diğerlerinin buna ne kadar ilgisiz kaldığıydı.

Çivileme faslında geride durduk. Çivilerin her biri benim bir elimden uzundu. Önce adamlardan beşinin altısının oğlumu tutması ve kolunu çarmıhın tahtasına uzatması gerekti, sonra ilk çiviyi bileğin elle buluştuğu noktadan çakmaya başladıklarında, oğlum kolundan fıskiye gibi kan

fışkırırken acıyla bağırarak onlara direndi, adamlar çivinin uzun ucunun tahtaya saplanabilmesi için oğlumun elini ve kolunu ezercesine tahtaya bastırarak çekiç sallamaya koyulduklarında da acılar içinde kıvranarak feryat etti. Bu iş bittiğinde, diğer kolunun tahtaya uzatılmasına mani olmak için elinden geleni yaptı. Adamlardan biri omzunu, biri de üst kolunu tuttuğu halde, kolunu göğsüne çekmeyi hâlâ başarıyordu, sonunda yardım istemek zorunda kaldılar. Sonra da onu tutarak ikinci çiviyi çaktılar, böylece iki kolu birden tahtaya gerilmiş oldu.

Oğlum acıyla bağırırken yüzünü seçmeye çalıştım, fakat ıstırapla öyle çarpılmış, öyle kana bulanmıştı ki tanıdığım hiçbir yüze benzemiyordu. Sesinden tanıdım onu, yalnızca ona ait olabilecek sesler çıkarmasından. Ayağa kalkıp bakındım. Etrafta başka şeyler olmaktaydı – atlara nal vurulup yem veriliyor, oyunlar oynanıyor, hakaretler, şakalaşmalar havada uçuşuyor, aş pişirmek için yakılmış ateşlerin dumanı rüzgârla tepenin dört bir yanına savruluyordu. Nasıl olmuş da orada kalıp bunları izlemişim, nasıl olmuş da ona doğru koşmamış, ona seslenmemişim, kavramak zor geliyor şimdi. Ama yapmadım. Dehşet içinde seyrettim, fakat ne kıpırdadım, ne de bir ses çıkardım. Kararlılıklarındaki güce kimse karşı koyamazdı. Hazırlıklı, çabuk hareketlerini hiçbir şey durduramazdı. Yine de, durup seyredebilmiş olmamız, kendimi tehlikeye atmamaya karar vermiş olmam garibime gidiyor. Seyrettik, çünkü başka çaremiz yoktu. Ne feryat ettim, ne de onu kurtarmaya koştum, çünkü bu hiçbir şeyi değiştirmezdi. Rüzgârın getirdiği bir çöp

gibi kenara atılırdım. Fakat aynı ölçüde tuhaf olanı, bunca sene sonra hâlâ tuhafıma gideni ise, o gün orada, kendime hâkim olma, durumu tartıp biçme, seyirci kalıp hiçbir şey yapmama ve doğru olanın bu olduğunu bilme dirayetini göstermemdi. Birbirimize tutunup geride bekledik. Yaptığımız bu oldu. Oğlum anlayamadığım sözler haykırırken birbirimize tutunup geride durduk. Belki de sonuçları ne olursa olsun ona doğru yürümüş olmam gerekirdi. Bir manası olmazdı yine, ama en azından, o anların üzerinden tekrar tekrar geçmek zorunda kalmazdım şimdi, neden onlara doğru koşmamın, onları oğlumdan uzaklaştırıp yüzlerine haykırmamın mümkün olmadığını, nasıl olup da sessiz sakin durup seyredebildiğimi düşünüp durmazdım. Ama yaptığım bu oldu.

Fırsat bulduğumda koruyucumuza oğlumun ölmesinin ne kadar vakit alacağını sordum; dediğine göre çiviler yüzünden, kaybettiği anlaşılan kanın miktarı yüzünden ve güneşin o günkü sıcaklığı yüzünden ölümü çabuk olabilirdi, gerçi yine de bir gün alması mümkündü, ama adamlar gelip bacaklarını kırarsa o zaman çabuklaşırdı. Dediğine göre bu işin başında bir adam vardı, bu adam süreyi nasıl hızlandırıp nasıl yavaşlatacağını biliyordu, bu konuda uzmandı; ekinler ve mevsimler konusunda, meyvelerin ağaçlardan ne zaman toplanması gerektiği ya da bir çocuğun dünyaya gelmesinin ne kadar süreceği konusunda uzman olan insanlar işlerini nasıl yaparlarsa, o da işini öyle yapıyordu. Oğlumun daha fazla kan kaybetmemesini sağlayabilirlerdi, dediğine göre, hatta çarmıhı güneşten gölgeye çevirebilir ya da mız-

raklarla etini delik deşik edebilirlerdi ki o zaman sayılı saatler içinde, hava kararmadan ölmesi beklenirdi. Bu da Şabat'tan evvel öleceği manasına gelirdi, lakin koruyucunun dediğine göre bunun için Romalılardan, bizzat Pilatus'tan izin alınması gerekiyordu. Pilatus'a ulaşılamadığı takdirde, kalabalıkta ona vekâlet edip onun adına izin verecek birileri mutlaka bulunurdu. Az kalsın oğlumu kurtarmak için hâlâ vakit olup olmadığını, kurtarıldığı takdirde hayatta kalmasının hâlâ mümkün olup olmadığını soracaktım ona, ama artık bunun için çok geç olduğunu biliyordum. Çivilerin, bilekleri ile elleri arasındaki noktaya girmeden önce neye benzediklerini görmüştüm.

Derken, üzerine iplerle adamlar bağlanmış başka çarmıhların dikildiğini gördüm, ancak ya tahtaların aşırı ağır çekmesinden ya da çarmıhların kötü yapılmış olmasından dolayı, onları her ayağa kaldırdıklarında ellerinden kayıp gerisingeriye toprağa düşüyorlardı.

Gözümün iliştiği her şeyi seyrediyordum, gökyüzünde dalga dalga kabaran bir bulutu, bir taşı, önümde dikilen bir adamı, dikkatimi az ötedeki iniltilerden alıp başka tarafa çekebilecek her şeyi. Bu olayın o an gerçekleşmekte olmadığını, başka birinin geçmişinde yaşandığını ya da benim hiç yaşamak zorunda kalmayacağım bir gelecekte cereyan ettiğini varsaymak için yapabileceğim bir şey olup olmadığını soruyordum kendime. Her şeyi pürdikkat seyretmekte olduğumdan, bazı Romalılar ile bazı İhtiyarlardan oluşan bir grup adamın kenarda durdukları gözümden kaçmamıştı, atlıydılar, çevreyi dikkatle kolaçan etmelerinden,

birbirlerinin etrafından daireler çizmelerinden kontrolün onlarda olduğunu, burada meydana gelen diğer olaylardan pek çoğunun gelişigüzel olaylar, Şabat'tan önceki güne mahsus şeyler olduğunu anlamıştım, lakin haşin, kararlı, besili, ciddi adamlardı bunlar. Birden kuzenim Markos'un da aralarında olduğunu fark ettim, üstelik o da beni görmüştü. Bizimkilerin beni durdurmasına fırsat kalmadan ona doğru koştum, ne denli aptal göründüğümü biliyordum, ne denli âciz, zavallı ve cırlak... Öyle sanıyorum ki kollarımı açmıştım, öyle sanıyorum ki yüzüm gözyaşlarıyla ıslanmıştı ve öyle sanıyorum ki bu yaptığıma kimse mana verememişti. Diğer adamlardan bazılarının bakışlarındaki aldırmaz ve bıkkınca ifadenin Markos'un yüzünde yansılandığını, Markos bana yanlarından uzaklaşmamı söyledikten sonra ise koyu bir gaddarlığa dönüştüğünü hatırlıyorum. Onun adını kullanmadığımı biliyorum. Kuzenim olduğunu söylemediğimi de biliyorum. Yüzünde önce korku gördüm, sonra o korkunun çabucak kaybolduğunu ve yanlarına yaklaşmaya benden başka kimsenin cüret edemediği bu adamların yörüngesinden çıkarılmama yönelik bir kararlılığa dönüştüğünü gördüm. Markos başıyla birine işaret verdi, sonradan çarmıhlardaki cesetlerin başında kura çekecek olan adamdı bu kişi, beni gece gündüz göz hapsinde tutan, kim olduğumu bildiği anlaşılan ve öyle sanıyorum ki, ölüm gerçekleşip kalabalık dağılır dağılmaz beni tutup yakalaması emredilmiş olan adam. Sonradan anladım ki hepsi de ölüyü alıp gömmek için sonuna kadar bekleyeceğimizi sanıyorlardı. Romalıların hakkımızda öğrenmiş

oldukları bir şeydi bu; cenazemizi kurda kuşa bırakmazdık biz. Beklerdik, tehlike ne olursa olsun.

* * *

Şimdilerde bu eve gelen koruyucum ve daha bile az haz ettiğim diğeri, bu saatleri *basitçe* anlatmamı istiyorlar benden; hangi sözcükleri işittiğimi merak ediyor, kederimle ancak onu "keder" gibi, "kahır" gibi sözcüklerle tanımladığım takdirde ilgileniyorlar. Koruyucum olanı, benim tanıklık ettiğim şeye kendisi de tanıklık ettiği halde, kayıtlara kargaşa olarak geçmesini, önce kararıp sonra tekrar aydınlanan gökyüzüne, feryatları, figanları, inlemeleri bastıran diğer bağırtılara, hatta çarmıhtaki bedenden yayılan sessizliğe dair garip anılarla geçmesini istemiyor. Ateşlerden yükselip giderek keskinleşen, hiç rüzgâr esmediği halde hepimizin gözlerini yakan dumanlar da ilgilendirmiyor onları. Diğer çarmıhlardan birinin nasıl mütemadiyen devrildiğini ve ancak payandalarla sabitlenebildiğini bilmek istemiyorlar; yanımıza gelip, kanatlarını açmasına izin vermeyecek kadar küçük bir kafese kapatılmış vahşi ve kızgın bir kuşu tavşanlarla besleyen adamı da bilmek istemiyorlar.

O saatlerde, geçen saniye sayısı kadar çok şey olmuştu halbuki: Bir şeyler yapabileceğime inanmışken, hiçbir şey yapamayacağımı kavrayışım. Bu şeyin benim başıma gelmediği, çarmıha gerilerek öldürülenin ben olmadığım, o halde bunun hiçbir şekilde gerçek olamayacağı gibi soğuk düşüncelerin aklımı çelişi. Oğlumun kendi etimden bir

parça olduğu, kalbinin kalbimden geliştiği bebekliğine dair düşünceler. Birilerine sığınmak, sorular sormak için koşturup duruşum. Ya da aralarından biri bir işaret verir de ölümü çabuklaştırır diye dikkatle adamları izleyişim. Ya da Markos'un beni şehre gelmeye ikna edip elime bir adres tutuşturmaktaki amacının, her şey bittiğinde, hatta belki bir gün önce alıkonmamı sağlamak olduğunu anlamaya başlayışım.

Derken sonuncu saatte, kalabalık giderek seyrelirken, adamların bir kısmı tepeden aşağı inmeye koyuldu; meraklanmaya, anlamaya, düşünmeye vakit yoktu. Etrafıma bakınıp dikkatimi yöneltebileceğim başka bir şey bulmaya da vakit yoktu. Bu sonuncu saatte, el ve ayaklarında çivilerle güneşte asılı durmanın ıstırabı iyiden iyiye artıyor olmalıydı ki acı feryatlar ve ardından derin solumalar duyuluyordu. Hepimiz durmuş bekliyorduk, hepimiz sonun yaklaşmakta olduğunu biliyorduk ve hepimiz, oğlumun orada yanında olduğumuzu bildiğinden emin olamadan, onun yüzünü, bedenini seyrediyorduk; sonuna doğru nihayet gözlerini açar gibi olup konuşmaya çalıştı, lakin ağzından binbir meşakkatle çıkan kelimeleri hiçbirimiz anlayamadık. Bu seslerle bize hâlâ hayatta olduğunu göstermeye çalışıyordu oğlum, ama ne tuhaftır ki çektiği acıya, yenilgisinin bu engin kalabalık önündeki teşhirine ve başından beri bunun çabucak olup bitmesini umarsızca istemiş olduğum gerçeğine rağmen, şimdi bitsin istemiyordum.

Son yaklaşırken, koruyucum, yani oğlumun takipçisi, yani şimdilerde buraya gelip borçlarımı ödeyen, işlerimi

yoluna koyan adam, oğlum ölür ölmez orayı çabucak terk etmemiz gerekeceğini söyledi bana, cenazenin yıkanıp gömülmesiyle ilgilenmeye başkaları gelecekti, tepenin arkasında bir patika vardı, teker teker o patikaya doğru yürümeye hazır olduğumuz takdirde kaçmamızı sağlayabilirdi, gerçi kaçabilseydik dahi, dediğine göre biri mutlaka peşimize takılacak ya da sonradan arayıp bulmaya çalışacaktı bizi, dolayısıyla gece vakti ayın ve yıldızların ışığında yayan ilerlememiz ve her gün uygun bir yer bulup saklanmamız gerekecekti. Konuştuğu sırada yüzüne baktım onun ve o yüzde halen görmekte olduğum bir şey gördüm – keder değil, kahır değil, telaş değil, soğuk bir şey; sanki hayat, idare edilmesi gereken bir işmiş ve dünyadaki vaktimizin planlanması, düzenlenmesi, dikkatle öngörülmesi gerekiyormuş gibi.

"Daha ölmedi," dedim ona. "O daha ölmedi. Ölene kadar yanında kalacağım."

Bir an için, kenarda duran adamlara göz attım. Markos'un aralarında olmadığını gördüm, ne zamandır peşimde olan adam da yoktu meydanda. Bir saniyeliğine kafam karıştı, orayı terk etmekte mi olduklarını, yoksa başka birilerinin yanına mı gittiklerini anlamak için dönüp arkama baktım. O zaman gördüm onları, ikisini de; Kana'daki düğüne gelmiş olan adamla beraberdiler, şu boğazsıkanla yani; kalabalığın arasında beni, Meryem'i ve koruyucuyu işaret ediyorlardı ona. Boğazsıkan, bizlerin kim olduğu bir bir kendisine söylenirken durmuş seyrediyor, sakince başını sallıyordu. Sonradan, yıllar yılları kovalarken, o zaman

verdiğim kararı Meryem'in iyiliği için, onu buraya benim getirdiğimi ve şimdi boğazı sıkılarak ölmesinden benim sorumlu olacağımı fark ettiğim için verdiğimi söyleyecektim kendime. Markos'un bana ne dediğini hatırlıyorum, adam işini hiç ses çıkarmadan, hiç iz bırakmadan yaparmış. Gerçi koruyucumuza koşup derhal gitmemiz gerektiğini, dediği gibi teker teker, çaktırmadan ayrılmamız, sonra da gece boyu hızlı hızlı yürüyerek kendimize güvende olabileceğimiz bir yer bulmamız gerektiğini söylememe ne Meryem'in sessizce boğazı sıkılarak öldürülme ihtimali, ne de boğazsıkanın parmakları kırmak üzere boynuna gömülürken kıvranarak direnen bedeninin hayali sebep olmuştu. Aklımda kendi emniyetim vardı, kendimi korumak için yapmıştım bunu. Birden korkuya kapılmıştım ve şimdi, tehlikenin bana yöneldiğini sezinlememle beraber, saatlerdir korktuğumdan daha çok korkuyordum.

Bunu ancak şimdi itiraf edebiliyor, bunu söyleme iznini kendime ancak şimdi verebiliyorum. Yıllardır, orada ne kadar uzun kaldığımı, o gün ne kadar acı çektiğimi düşünerek avutmuştum kendimi. İyisi mi hemen söyleyivereyim, kelimeler bir an evvel çıksın gitsin ağzımdan: Duyduğum dehşete rağmen, çaresizliğe, çığlıklara rağmen, onun kalbinin ve etinin kendi kalbimden, kendi etimden doğduğu gerçeğine rağmen, duyduğum acıya, hiçbir zaman eksilmeyen, benimle beraber mezara girecek olan acıya rağmen, bütün bunlara rağmen, acı onun acısıydı, benim değil. Yerlerde sürüklenerek götürülüp boğularak öldürülme ihtimali ortaya çıkınca ilk içgüdüm kaçmak olmuştu, aynı zamanda son

içgüdümdü bu benim. O saatler boyunca acizdim, ama kahırdan kahıra sürüklensem de, çaresizlikten ellerimi ovuşturup arkadaşlarıma tutunarak dehşet içinde seyrederken, ne yapacağımı biliyordum artık. Koruyucumuzun dediği gibi, can verdiğinde oğlumun cenazesini yıkama ve kaldırıp gömme işini başkalarına bırakacaktım. Mecbur kalırsam yalnız başına ölmeye terk edecektim onu. Öyle de yaptım. Benim işaretimle birlikte önce Meryem savuştu, onun gidişini gözümüzün ucuyla izledik. Çarmıhtaki bedene bir daha bakmadım. Belki de yeterince bakmıştım. Belki de fırsat varken kendimi kurtarmakta haklıydım. Oysa şimdi hiç öyle gelmiyor, hiçbir zaman da gelmedi. Ama artık söyleyeceğim, zira birinin bir kerecik de olsa söylemesi gerekiyor: Kendimi kurtarmak için yaptım bunu. Başka hiçbir nedenden ötürü yapmadım. Koruyucumuzun da savuşup gitmesini, fark etmezden gelerek izledim. Oğlumun son anlarını beklemek üzere çarmıhın dibine oturup ellerimi ovuşturacakmışım gibi o tarafa doğru ilerledim. Sonra da arkadan dolanıp kaçtım. Bir şeye, birine bakıyormuşum ya da kimselere görünmeden ihtiyaç giderebileceğim bir yer arıyormuşum gibi davrandım. Ve koruyucumuzla Meryem'in ardından yavaş yavaş yürüyerek, yavaş yavaş uzaklaşarak, tepenin öbür tarafından inmeye koyuldum.

Rüyamda kendimi orada gördüğüm oldu. Helak olmuş oğlumu kanlar içinde kollarımda tutuyordum, sonra yine gördüm, yıkanmıştı, onu geri alıyordum, tenine dokunuyor, yüzünü elliyordum, acıları dinince güzelleşmiş, süzülmüştü yüzü. El ve ayaklarında, eskiden tırnaklarının

olduğu yerlere dokunuyordum. Dikenleri başından çekip çıkarıyor, saçlarındaki kanları yıkıyordum. Beni onunla ve eşlikçilerimle, yani Meryem'le ve koruyucuyla yalnız bırakıyorlardı ama diğerleri de vardı elbette, nihayetinde oğlumun yanına gelmiş ve ona inandıklarını açık ederek kendilerini tehlikeye atmışlardı. Orada oğlumun yanı başında bırakılmıştık. O tüyler ürpertici, o dehşet verici iş bitmiş, adamın biri cümle âlem bilsin, görsün, hatırlasın diye bir tepebaşında gökyüzüne karşı çarmıha gerilerek öldürülmüş olduğundan, onu öldürenlerin orada bulunmak için hiçbir sebepleri kalmamıştı artık. Bir yerlerde yiyip içiyor ya da paralarının ödenmesini bekliyor olmalıydılar. Böylece az önce dumanlarla, bağırtılarla, zalimlikle, acı gerçeklerle dolup taşan o civcivli tepe, şimdi usul usul ağlamaya uygun, sessiz sakin bir yere dönüşmüştü. Oğlumu kollarımıza alıyor, ona dokunuyorduk, o ki aynı zamanda hem ağır, hem ağırlıksızdı şimdi, bedeninden bütün kanı akıp gitmişti, teni o yoğun beyazlığıyla mermeri, fildişini andırıyordu. Bedeni giderek katılaşıp cansızlaşıyor olsa da, bir diğer parçası, o son saatlerde bize vermiş olduğu şey, acısından, çilesinden doğmuş olan şey, tatlı bir teselli gibi dönüp duruyordu etrafımızı saran havada.

Bunları hep rüyamda gördüm. Rüyanın güne uzayıp benimle yaşamasına izin verdiğim, şu iskemleye oturup oğlumu kollarımda hissettiğim zamanlar oldu; acıdan tamamen arınmıştı bedeni, ben de kendi acımdan, kısmen onun acısı olan, paylaştığımız acıdan arınmıştım. Bütün bunları tasavvur etmek kolay. Tasavvur edilemez olanı,

gerçekten olmuş olanlar; işte şimdi ben de, mezarıma girmeme aylar kala, gerçekte olmuş olanlarla yüzleşmek zorundayım, yoksa olup biten her şey tatlı bir hikâyeye dönüşerek, ağaç dallarından sarkan parlak böğürtlenler gibi, gün geçtikçe zehirli bir hal alacak. Geceleri kendime doğruyu söylüyor olmam neden önemlidir, gerçeğin dünya üzerinde bir kerecik de olsa söylenmiş olması neyi değiştirir bilmiyorum. Zira dünya, sessizliğin hüküm sürdüğü bir yer, geceleyin kuşlar da gidince gökyüzü engin bir sessizlik diyarı. Geceleyin hiçbir kelime gökyüzünde en ufak bir değişim yaratamaz. Kelimeler onu ne aydınlatmaya ne de garipliğini azaltmaya yarar. Gündüzlerin de söylenebilecek her kelimeye karşı kendi derin kayıtsızlığı vardır.

Gerçeği anlatıyorsam, geceyi gündüze çevirmek, yahut günlerin güzelliğini ve bizlere, biz ihtiyarlara sunacağı gönenci sonsuz kılmak için anlatmıyorum. Konuşuyorsam konuşabildiğim içindir, yeterince çok şey yaşamış olduğum ve konuşmaya bir daha fırsat bulamayabileceğim içindir. Belki de çok geçmeden, o gün tepede beklediğim ve oğlumun çıplak bedenini kollarıma aldığım rüyayı yeniden görmeye başlarım; şimdi bana çok yakın ve çok gerçek görünen o rüyanın havayı doldurup zamanda geriye doğru yol alarak geçmişte olmuş olanlara ya da olmuş olması gereken, olmuş olan, olduğunu bildiğim, olduğunu gördüğüm olaylara dönüşmesi uzun sürmez.

Olmuş olan şuydu: Kaçarken bizimkiler beni aralarına aldılar ve koruyucumuzun hiçbir planının olmadığını anladım. Nereye gittiğini o da bizim kadar az biliyordu.

Şehre geri dönemezdik. Koruyucumuzda biraz para vardı, fakat hiç yiyeceğimiz yoktu. Koruyucunun bizi ilerlemeye aslında kendini kurtarmak için teşvik ettiği, beni koruma amacının ikinci planda kaldığı dikkatimi çekmişti, yahut belki o da vardı ama o saatlerde baskın değildi henüz. Oysa şimdi evime gelen misafirlerimin kafası daha farklı işliyor, bağlantılar kurmaya, her şeyde bir örüntü, bir anlam keşfetmeye çalışıyor, benim de yardım etmemi istiyorlar, istedikleri yardımı şimdiye değin nasıl verdiysem yine vereceğim onlara, ama şimdi değil. Çünkü şimdi her şeyin ne kadar tesadüfi ve belirsiz olduğunu biliyorum; ayrıca o yolculukta bugün bile hatırlamak istemediğim şeyler oldu. O günlerde hiç iyi şeyler yapmadığımızı biliyorum, yapmadık çünkü çaresizdik. Giysiler aşırırdık, çünkü giysiye ihtiyacımız vardı; pabuçlar aşırırdık, çünkü pabuca ihtiyacımız vardı. Fakat kimsenin parasını çalmadık, kimseyi öldürmedik. Birini öldürdüğümüzü hiç sanmıyorum ama benim görmediğim şeyler de oldu. Elimizden geldiğince hızlı hareket ediyorduk, bazen hiç yiyecek bulamadığımız oluyordu, bazen de kesin takip edildiğimizi ya da fark edildiğimizi düşünüyorduk. Birine bir şey söylememiz gerektiğinde, Meryem'le koruyucunun benim kızımla damadım olduğunu, oğlum bir karavanla önden gidip tüm eşyalarımızı beraberinde götürdüğü için eşyasız ve eşeksiz seyahat ettiğimizi söylüyorduk. Bu yalanlar bir şey ifade etmiyor, belki yolculuğumuzu kolaylaştırmak için yaptığımız diğer şeyler de öyle, ama yine de emin olamıyorum.

Asıl anlaşılmaz olan, rüyalarımızın çok şey ifade etmesi. O tepede olanlardan sonra, en azından o ilk günlerde, nasıl gündüzlerden çok geceleri yol aldıysak, uykudayken gelen düşler de şimdi o zamana göre daha ısrarlı bir şekilde devam ediyor içimde. Ne tuhaftır ki taşrada bir başına yaşayan savunmasız ve masum bir hane halkını dehşete düşürüp yiyeceklerini, giysilerini, pabuçlarını ve birkaç saat sonra serbest bıraktığımız üç eşeklerini almış olmamızın da, koruyucumuzun adamı, karısını ve çocuklarını bağlayıp peşimizden gelmesinler diye tehdit etmiş olmasının da bir anlamı varmış gibi gelmiyor şimdi. Gördük biz bunları. O pabuçları ayağıma, o giysileri üstüme giydim ve o insanların eşekleri sayesinde daha hızlı ilerleyebildik. Bunların hepsi gerçekten oldu.

Ama gerçekten olan bir şey daha vardı, gördüğümüz şu rüya: Meryem'le ben bir rüyayı paylaştık. Bir rüyanın paylaşılabileceğini bilmezdim. Evli olduğum yıllarda kocamla yan yana, gece boyu sık sık birbirimize değecek kadar dip dibe yattığımız halde ayrı rüyalar görürdük. Rüyalar herkesin yalnızca kendisine aittir, acılar gibi aynı. İşte kimi zaman açlıktan kıvrandığımız, nefessiz kaldığımız, korkuyla dolduğumuz bu çaresiz günlerde, Meryem'le ben koruyucumuzun hiçbir planının olmadığını, bizi suya yahut denize doğru götürmekte olduğunu, işini kadere bıraktığını, kendimize bir gemi veya sığınak bulmadığımız sürece paçayı kurtarma ihtimalimizin her geçen gün azalacağını anlayınca, birbirimizden hiç ayrılmamaya çalıştık. Birbirimize dokunarak yürüyor, ısınmak ve korunmak için bir-

birimizin kollarında uyuyorduk. Yakalandığımız takdirde taşlanarak ya da boğularak öldürüldükten sonra çürümeye terk edileceğimizi ikimiz de biliyorduk. Koruyucumuzla hemen hiç konuşmuyor, gözümüzde hiçbir itibarının kalmamış olduğunu kendisinden zor gizliyorduk; olup biten onca şeyden sonra yakalanmaktan deli gibi korkar olmuştuk, çevresini saran tüm gösteriş tuzakları açlıktan ve tükenmişlikten dağılıp gitmekte olan beceriksiz bir adam tarafından kuş uçmaz kervan geçmez yerlere sürükleniyor olmak bizi çileden çıkarıyordu.

İkimiz de rüyamızda oğlumun tekrar canlandığını gördük. İkimiz de rüyamızda uyuyorduk, uyuduğumuz yerde tahtadan ve taştan yapılmış bir kuyu vardı, toprağın çok derinlerine indiği ve diğer kuyulara göre daha tatlı, daha serin, daha temiz bir suyu olduğu için çokça kullanılan bir kuyuydu bu. Meryem'le orada yalnızdık. Sabahtı ama güneş daha yeni doğmuş olduğundan henüz kimse kuyuya gelmemişti. İkimiz de taşa sırtımızı dayamış uyuyorduk. Önümüzden ne gariptir ki bir patika geçmiyordu, uzakta birkaç zeytin ağacı vardı ama yakınlarda hiç yoktu; bir de hiç ses işitilmiyordu, ne bir kuş cıvıltısı, ne keçi melemesi, ne de başka bir ses. Şafak sökerken, geceliklerimiz hâlâ üstümüzde, uyuyorduk. Koruyucumuzun yakınlarda bir yerde olduğunu düşündüren hiçbir işaret yoktu ortada, o günlerin korkusundan, telaşesinden de eser kalmamıştı. Derken birden, topraktan çağlayarak yükselen suyun sesiyle ikimiz de uyandık, sanki görünmez bir el kuyudan su çekmeye gelmişti, su adeta kendiliğinden yükselip

dışarıya taşıyordu. Suyun taştığına eminim, taşan suyun geceliğimi ıslatması üzerine iyice uyanıp kendime gelmiştim. Ama hâlâ ayağa kalkmamıştım; kalkacağım yerde, gerçekliğinden emin olmak için elimi suya sokuyordum ki evet, gerçekti. Halbuki Meryem ıslanmamak için ayağa kalkmış ve gördüğü şey karşısında nefesi kesilmişti. Ona doğru baktıysam da onun gördüğü şeyi görmedim önce, zira adeta altındaki bir kuvvet tarafından şiddetle yukarı itilircesine kuyudan dışarı hücum eden su beni şaşkına çevirmişti; muazzam püskürtülerle dışarı boşalıyor, taşıp çevreye yayılıyor, ağaçlara doğru akarak peyderpey küçük bir dere oluşturuyordu.

Sonra başımı çevirdim ve onu gördüm, oğlum bize geri dönmüştü, suyla beraber yükselmekteydi, kudreti onu topraktan dışarı itiyordu adeta. Çıplaktı ve yaralı yerlerinde, yani ellerinde, ayaklarında ve bacaklarındaki kemik kırıklarının, alnındaki diken deliklerinin çevresinde morluklar vardı, yaraları açık ve derindi. Vücudunun geri kalanı beyazdı. Su onu kuyudan çıkarınca Meryem onu tutup kucağıma bıraktı. İkimiz de dokunduk ona. İkimizin de dikkatini çeken bir beyazlığı vardı, tarifi zor bir beyazlık. İkimiz de bu beyazlığın saflığına, o pürüzsüz, nurani güzelliğine dair bir şeyler söyledik.

Rüyamızda oğlumun gözlerini açtığı, önce ellerini, sonra kollarını oynattığı, neredeyse inildediği anlar oldu, ama hepsi de çok hafif ve yumuşaktı, hareketler de, sesler de. Ağrısı sızısı ya da başından geçenlere dair bir hatırası varmış gibi görünmüyordu. Fakat vücudunda izleri görmek

mümkündü. Onunla konuşmadık hiç. Yalnızca kollarımızda tuttuk, canlı gibiydi.

Sonra hareketsizleşti, ya da belki öldü; yahut ben uyandım ya da ikimiz birden uyandık. İşte hepsi bu kadardı. Konuşmaktan kendimizi alamayınca koruyucumuz her kelimemizi duymuştu. Bunun üzerine bir değişim oldu onda, gülümsemeye başladı, bunun olacağını başından beri bildiğini, kendisine önceden bildirilenler arasında bunun da olduğunu söyledi. Rüyamızı ayrıntısıyla anlattırdı bize ve defalarca tekrarlattıktan sonra galiba ezberine aldığında, emniyette olduğumuzu söyledi, başka bir şeyin daha olacağını, gitmemiz gereken yerin yolunu bize göstereceğini söyledi. İçimiz hafifledi o zaman, açlığın, belki korkunun verdiği bir hafiflemeydi bu. Her ne idiyse, bizi rahatlattı.

Körü körüne ilerlemekte olduğumuzu ben de biliyordum, Meryem de biliyordu ve bazen, Meryem'in bizden ayrılıp evine gitmesi halinde daha güvende olacağımızı düşündüğüm oluyordu. Bilahare, başımızı sokabileceğimiz bir yer bulduğumuzda, oturup sakin sakin konuşabilirdik bunu. Benim asla eve dönemeyeceğimi, tanındığım yerlerin hiçbirinde görünemeyeceğimi ikimiz de biliyorduk. Halbuki o yapabilirdi bunu, yapmayı isterdi de, biliyordum. Derken o sakin günler son buldu. Yiyecek, istirahat ve koruyucumuzda baş gösterip ona bir tür ışıltı veren değişim getirdi sonu. Bu ışıltı, önce hiç tanımadığımız bir iki kişinin, sonra da koruyucumuzun bir takipçi olduğunu bilen diğerlerinin ona yardım etmesini sağladı. Koruyucumuz böylece onlar vasıtasıyla haber gönderip yardım isteyebildi; sonra da bize

yakında emniyette olacağımızı, bir geminin bizi almaya geleceğini, alıp Efes'e götüreceğini, orada bizi bir evin, her daim koruma altında tutulacağımız bir evin beklemekte olduğunu söyleyebildi. Bize verdiği güvencelerin, sunduğu tesellilerin, içimize yeni düşen acıyı, sarsıntıyı ve yapmış olduğumuz şeyden duyduğumuz utancı neden hiç hafifletmediğini anlayamıyordu. Oğlumu gömme işini başkalarına bırakmıştık biz, kim bilir belki de hiç gömülmemişti. Rüyalarımızda olanların, bilinçli, uyanık ve her şeyin farkındayken yaşadıklarımızdan daha elle tutulur, daha gerçek olduğu bir yere kaçmıştık. Bu durum bazı günler mazur görünüyordu gözümüze, belki geleceğin de rüyalarla kaplı olacağına ikimiz de inanmıştık; ama sonra bu inanç iflas etti, topyekûn; işte o zaman Meryem'in gitmek istediğini, artık benim yanımda olmak istemediğini anladım. Ne olacağını biliyordum ve oldu: Bir sabah uyandığımda öteki yatakta Meryem'i bulamadım. Gitmek istediğini söyleyince koruyucumuz onun gitmesi için gereken hazırlıkları yapmıştı. Zaman, vedalaşmaların gerekli olduğu ya da bir şeyi değiştireceği bir zaman değildi. Meryem'in nasıl gittiği ilgilendirmiyordu beni. Asıl mesele, şimdi koruyucumla yalnız kalmış olmamdı, onu idare etmenin bir yolunu bulmam gerekecekti. Ayrıca net bazı ayrımlar yapmam da gerekiyordu. Bundan böyle rüyaları yerlerine koymayı, geceye ait olmalarını istiyordum. Hayatta olanlar, gördüklerim, yaptıklarımsa gündüze ait olmalıydı. Ölene dek, öyle umuyordum ki ikisi arasındaki ayrımın tamamen farkında kalarak yaşayacaktım. Umarım başarmışımdır bunu.

* * *

Şimdi gündüz vakti; içinde bulunduğum odaya giren şeyeyse ışık deniyor. Beni kâh fırtınalı, kâh sakin denizlerden geçirerek buraya getiren gemiye bindiğimiz sırada ne tuhaftır ki bir felaket açlığı başlamıştı bende; tekneye binerken, koruyucumuzun ya da bize yardım edenlerden birinin suya düşüp imdat çığlıkları atmasını, bir batıp bir çıkmasını ve bir süre sonra ölüsünün suyun üstünde yüzer vaziyette bulunmasını deliler gibi istedim, sanki içim başka türlü rahat etmeyecekti. Onu geri istiyordum, her ne ise onu. Kendisi olarak görmüyordum onu, imge olarak ya da basit bir hatırlatıcı olarak görüyordum. Bir adam gördüğümde mesela, vahşi bir ölüm görüyordum ve şimdi ona tanıklık etmeye hazır olacağımı hissediyordum, tıpkı vahşi doğada yaşayan bir hayvanın, nazik bir el onu evcil zannederek yiyecekle yanına yaklaştığı zaman ne bekleyeceğini, ne yapacağını bilmesi gibi. Gördüklerim beni vahşileştirdi ve bugüne değin hiçbir şey değiştirmedi bunu. Gün ışığında görmüş olduklarım yüzünden aklımı oynattım, artık hiçbir karanlık bunu düzeltemeyecek, bana yapılanı hafifletmeyecek.

Evden pek sık çıkmıyorum. Dikkatli ve uyanığım; günlerin kısalıp gecelerin soğuduğu şu günlerde, pencerelerden dışarı baktığımda beni şaşırtıp yerime mıhlayan bir şey fark eder oldum. Işıkta bir kesiflik var. Giderek kıtlaştığını, altın ışınlarını üzerimize yayabileceği saatlerin

giderek kısaldığını bildiğinden, artık daha yoğun bir şey salıyor sanki, titrek bir berraklıkla dolu bir şey. Sonra sönüp kaybolmaya yüz tuttuğunda, görünüşe bakılırsa her şeyin üstüne çizikli gölgeler bırakıyor. İşte o saatte, muğlak bir ışıkla dolan o saatte, renkler giderek silinir, gökyüzü onları adeta içine çeker, eve çağırır ve yavaş yavaş dışarıda hiçbir şey seçilemez olurken, usulca evden çıkıp yoğun havayı teneffüs etme cesaretini kendimde buluyorum. Tapınak'a kadar yürüyüp sütunlardan birinin yanında birkaç dakika dikilerek gölgelerin derinleşmesini ve tüm varlıkların geceye hazırlanmasını seyretmek gönlümü hoş ediyor, bana kendimi adeta görünmez hissettiriyor.

Bir kedi gibi hareket ediyorum, dikiliyor, eğilip yan yan ilerliyor, sonra tekrar dikiliyorum. Birileri tarafından görülmemin ya da fark edilmemin öğlen ve sabah saatlerinde olacağı kadar kolay olmayacağına inansam da, şu zayıf yaban kedilerinden biri gibi her daim uyanık, en ufak bir tehlike sezinlediğim an ok gibi fırlayıp kaçmaya her daim hazırım.

Yine o günlerden birinde Tapınak'tan açık alana çıktığımda orada fazla uzun kaldığımı anladım, gece çökmeye başlamıştı bile. Karanlık basmadan evde olabilmem için hızlı hareket etmem gerekeceğini biliyordum, zira geceler kapkara gecelerdi artık, ışığıyla yolumu aydınlatamayacak kadar fersiz ve ince bir ay dilimi dahi yüzünü nadiren gösteriyordu. Dolayısıyla her zaman kullandığım dönemeçli patikayı kullanamazdım, daha dolambaçsız bir yol seçerek beni eve daha erken ulaştıracak kısa ve dik yokuşu elimden geldiğince hızlı tırmanmaya koyuldum.

Sonra bir gün, ışık giderek solarken, ömrümün son günlerini tüketmeye geldiğim bu yerde daha önce hiç görmediğim taşların yanından geçtim. Dişleri andıran ince taş levhalar adeta orada yetişmişçesine topraktan dışarı fırlamıştı. Hızlı hızlı yürümekten kalçam ağrıyınca bu taşlardan birine sırtımı dayamakta sakınca görmedim. Tam o sırada otların çalıların arasında bir şey, bir hayvan sesi, aniden dönmeme sebep oldu ve dönünce gördüğüm şey beni öyle korkuttu ki az kalsın koşarak kaçacaktım. Taşa neredeyse boyum kadar iki figür kazınmıştı, her birinin üzerinde güneşin son eğik ışınları parlıyor, taşın beyazlığına çarparak onu da ışıldatıyordu. Figürlerden biri genç ve neredeyse çıplaktı. Yüzündeki ifade mülayimdi, masumdu. Işık yoğunlaşır gibi olurken, figürün oyulduğu yerden kolaylıkla çıkıp bana doğru gelebileceği hissine kapıldım. İlkin telaşlanmış olmakla birlikte, aslında ondan korkmuyordum. Yanı başında daha yaşlı, sakallı bir adam dikiliyordu, elini yüzüne götürmüştü, ağlamakta olduğu, onun da kayıplar yaşadığı besbelliydi. Bir derdi vardı, sanki genç adamın farkında olmadığı bir şey olmuştu. Belki de ölüler hep böyledir, hiçbir şeyin farkında değildirler, ne dünyayı özlerler ne de burada olanlardan haberleri vardır. Orada dikilip bu iki adamı, yani ölü olduğunu farz ettiğim genç adam ile hayattaki, hâlâ dünyada olanlarımızın elemiyle dolup taşan babasını seyrededururken, genç adamın altında kıvrılmış yatmakta olan bir çocuk olduğunu fark ettim, ayaktaki adamınkinden bile şiddetli bir kederle büzülmüş ağlıyordu. Sonra, ufukta giderek alçalan güneşin son ışın-

larında, üzerine insan ve hatta hayvan figürleri oyulmuş ve birtakım kelimeler yazılmış taşlarla çevrelendiğimi seçtim. Uzaktan bakıldığında, ortalığa gelişigüzel bırakılmış şeyler gibi duruyorlardı, oysa şimdi, buraya maksatlı olarak yerleştirilmiş oldukları açıktı, oymaların bir manası olmalıydı; yanlarından hızlı adımlarla uzaklaşırken, ölümü temsil ettiklerini anlamıştım.

* * *

Ölümün adımı fısıldayarak, beni karanlıklara çağırarak, tatlı bir rehavete sürükleyerek gelmesinden önceki şu günlerde, dünyadan istediklerimin henüz bitmediğini anladığım zamanlar oluyor. Çok olmasa da var daha. Sebebi basit. Mademki su şaraba dönüştürülebiliyor ve mademki ölüler geri getirilebiliyor, o halde ben de zamanın geriye alınmasını istiyorum. Oğlumun ölümünün gerçekleşmesinden önceki ya da evden ayrılmasından önceki, henüz bebek olduğu, babasının hayatta olduğu, dünyada huzurun olduğu zamanları yaşamak istiyorum yine. O altın Şabat günlerinden birini istiyorum, dudaklarımızdan dualaların eksik olmadığı, kadınların arasına katılıp dilek sözcükleri zikrettiğim, güçsüzlere ve öksüzlere adalet dağıtması, naçiz ve yoksulların haklarını koruması, muhtaçlara yardım edip kötülerin elinden kurtarması için Tanrı'ya yakardığım o rüzgârsız günleri. Tanrı'dan bunları dilediğim zamanlar, kocamla oğlumun yakınlarda bir yerlerde olduklarını bilmem önemliydi; az sonra yalnız başıma eve dönüp ellerimi kavuşturarak gölge-

de oturduğumda onların eve dönen ayak seslerini duyacak, kapı babası tarafından açılırken oğlumun çekingen tebessümünü gözleyecek olmam önemliydi; sonra sessizlik içinde oturup güneşin batmasını bekleyecek, batınca yeniden konuşabilecek, birlikte yemek yiyecek ve kendimizi yenilediğimiz, birbirimize, Tanrı'ya ve dünyaya olan sevgimizi derinleştirip büyüttüğümüz bir günün ardından huzurlu bir geceye huzurla hazırlanacak olmamız önemliydi.

O günler geçti. Çocuk büyüyüp adam oldu, evden ayrıldı ve çarmıhta can veren bir figüre dönüştü. Onun başına gelenin gelmeyeceğine inanabilmeyi isterdim, bizi görüp gelmemeye karar vereceğine – şimdi olmaz, onlara olmaz diyeceğine. Ve sonra huzur içinde yaşlanalım diye bizi kendi halimize bırakacağına.

* * *

Yine gelecekler, bakıcılarım yani, koruyucularım. Zaten birilerine gözetletiyorlardır beni. Birkaç güne kalmaz, bu odada böyle şafak vakti uyanıp ayağa dikildiğimi öğrenirler. Biri pencerede bir gölge, bir şey görmüş ya da bir ses duymuş olur. Burada yalnız değilim. Belki de beni gözetleyip gammazlaması için Farina'ya para veriyorlardır ya da belki onu bir şeyle tehdit ederek istediklerini yaptırıyorlardır. Yanından geçip konuşmadığım diğer insanlardan biri de olabilir bu kişi. Kim olduğunun bir önemi yok.

Her defasında baştan başlıyoruz ve her defasında, bir ayrıntıya heyecanlanmak ile, ardından gelen şeye, bir di-

ğer ayrıntıya belki, eklememi istedikleri bir şeyi eklemeyi reddedişime, üsluplarına ya da basit olmayan şeyleri basite indirgeme çabalarına laf edişime sinirlenmek arasında gidip geliyorlar.

Gerçi belki gerçekten de basittir o şeyler. Belki öldüğümde, ki yakında öleceğim, daha da basitleşeceklerdir. Gördüklerim, hissettiklerim sanki hiç olmamış gibi olacaktır ya da rüzgârsız bir günde bir kuşun yükseklerde küçücük bir kanat çırpışı nasıl oluyorsa öyle olmuş olacaktır. Olanların sonsuza dek yaşamasını sağlamak istiyorlarmış, öyle dediler bana. Yazılmakta olan şey, diyorlar, dünyayı değiştirecek.

"Dünyayı mı?" diye sordum. "Bütün dünyayı mı?"

"Evet," dedi ne zamandır koruyuculuğumu yapan adam, "bütün dünyayı."

Şaşkın görünüyor olmalıydım.

"Anlamıyor," dedi arkadaşına ki bu doğruydu. Anlamıyordum.

"Oğlun Tanrı'nın Oğlu'ydu gerçekten," dedi.

Sonra da, diğeri başını sallayarak ona cesaret verirken, oğluma gebe kaldığım zaman bana neler olduğunu sabırla izah etmeye koyuldu. Dinlediğim yoktu onu. Yapacak başka işlerim vardı. Ne olduğunu biliyorum ben. Gebeliğimin o ilk ayları boyunca mutluluğumda bir tuhaflık, bir özellik hissettiğimi biliyorum, daha farklı yaşadığımı, çoğu zaman pencere önünde dikilip dışarıdaki ışığa baktığımı ve içimdeki yeni canın, çarpmakta olan ikinci kalbin, bana o zamana dek hayalini kurmuş olduğum her şeyin ötesinde

bir tatmin verdiğini biliyorum. Sonradan öğrendim ki hepimiz kendimizi çocuk doğurmaya ve büyütmeye böyle hazırlarmışız, bedende doğup ruha geçen ve kimseye sıradan gelmeyen bir duyguymuş bu. Onun içindir ki adamlar konuşurken gülümsüyordum, gebeliğimle gelen nur ve inayete dair doğru bir şey bildikleri anlaşılıyordu çünkü, bir defaya mahsus da olsa heyecanlı ve kendinden emin oluşları hoşuma gitmişti.

Son bölüme geldiklerinde ancak, söylediklerinden rahatsız olmuş gibi sandalyeden kalkıp yanlarından uzaklaştım.

"Oğlun dünyanın kefaretini ödemek için öldü," dedi diğer adam. "Onun ölümü insanlığı karanlıktan ve günahtan kurtardı. Babası onu çarmıhta acı çeksin diye dünyaya gönderdi."

"Babası mı?" diye sordum. "Babası mı?.."

"Çektiği acıyı çekmesi gerekiyordu," diye araya girdi. "İnsanlığı kurtarmanın yolu buydu."

"Kurtarmak mı?" diye sordum, sesimi yükselterek. "Kim kurtarılmış oldu?"

"Ondan önce yaşamış olanlar, şimdi yaşamakta olanlar ve henüz doğmamış olanlar," dedi.

"Ölümden mi kurtarıldılar?"

"Ebedi hayata kavuşturuldular," dedi. "Dünyadaki herkes ebedi hayatı tadacak."

"Ha, ebedi hayat demek!" diye karşılık verdim. "Ha, dünyadaki herkes demek!"

Onlara baktım, gözkapakları düşmüş, yüzlerinde karanlık bir ifade belirmişti.

"Bunun için miydi her şey?"

Göz göze geldiler ve ilk kez o zaman, hırslarının büyüklüğünü, inançlarının masumiyetini hissettim.

"Başka kim biliyor bunu?"

"Bilinecek," dedi ikisinden biri.

"Sizin sözleriniz vasıtasıyla mı?"

"Bizim sözlerimiz ve diğer havarilerinin sözleri vasıtasıyla."

"Havarileri derken," diye sordum, "takipçilerini mi kastediyorsunuz?"

"Evet."

"Hâlâ hayatta mı onlar?"

"Evet."

"Oğlum ölürken saklanıyorlardı," dedim. "O ölürken saklanıyorlardı."

"Dirildiğinde yanındaydılar," dedi ikisinden biri.

"Mezarını gördüler onun," dedim. "Ben hiç görmedim mezarını, hiç yıkamadım bedenini."

"Oradaydın," dedi koruyucum. "Çarmıhtan indirildiğinde onu kollarına aldın."

Arkadaşı başını salladı.

"Bedenini baharatlarla kaplayıp keten bezlerine sardığımız ve çarmıha gerildiği yer yakınlarındaki bir mezara gömdüğümüz sırada bizi izliyordun. Ama ölümünden üç gün sonra babasıyla buluşmak üzere göğe yükselmeden evvel aramıza gelip bizimle konuştuğunda yanımızda değildin, koruma altında tutulduğun bir yerdeydin."

"Babası," diyerek gülümsedim.

"O Tanrı'nın Oğlu'ydu," dedi adam, bir topluluğa hitap edercesine, "ve dünyanın kefaretini ödemesi için babası tarafından gönderilmişti."

"Ölümüyle bize hayat verdi," dedi öbürü. "Ölümüyle dünyanın kefaretini ödedi."

O zaman onlara doğru döndüm; onlara olan öfkem midir, kederim midir, korkum mudur, yüzümdeki ifadede her ne vardıysa artık, ikisi de telaşla bana baktılar, sonra ikisinden biri, söylemek istediğim şeyi söylememe mani olmak ister gibi bana doğru ilerledi. Gerileyerek önlerinden kaçıp köşeye dikildim. Diyeceğim şeyi önce fısıltıyla, sonra yüksek sesle söyledim; yanıma gelmekte olan adam benden uzaklaşır ve korkudan neredeyse dizlerinin bağı çözülürken, ben köşemde bütün nefesimi, bütün canımı, içimde geriye kalan azıcık canın hepsini birden ortaya koyarak, yavaşça, dikkatle, bir kez daha fısıldadım.

"Oradaydım," dedim. "Bitmesini beklemeden kaçtım ama tanıklar istiyorsanız ben de bir tanığım, size hemen anlatabilirim, siz onun dünyanın kefaretini ödediğini söylerseniz ben de buna değmediğini söylerim. Değmedi çünkü."

O gece yanımdan ayrılıp adalara doğru giden bir kervana katıldılar; hal ve tavırlarından, benimle aralarına yeni bir mesafe, korkuya yakın, ama bıkkınlık ve tiksintiye belki daha yakın bir şey koydukları anlaşılıyordu. Yine de para ve erzak bıraktılar bana, hâlâ himayeleri altında olduğum duygusunu bıraktılar. Onlara kibar davranmak kolaydı. Aptal değiller. Bu kadar temkinli davranmalarını, plan-

larını bu kadar kılı kırk yararak yapmalarını, amaçlarına kendilerini bu kadar adamış olmalarını, o tıraşsız it sürüsünden, kadınlara bakamayan, kocamın ölümünden sonra evime gelip oğlumla oturarak gece boyu abuk sabuk konuşan adamlardan bu kadar farklı olmalarını takdir ediyorum. Onlar gönenip hüküm sürecekler, bense öleceğim.

Artık Sinagog'a gitmiyorum. O defter kapandı. Gitsem fark edilirim; yabancılığım göze batar. Ama Farina'yla öbür Tapınak'a gidiyorum; sabahları uyandığımda ya da sonradan gölgelerin dünyayı kaplayarak akşamın gelişini haber verdiği saatlerde yalnız başıma gittiğim de oluyor. Hiç ses çıkarmadan dolaşıyorum. Büyük tanrıça Artemis'le fısıldayarak konuşuyorum, kollarını uzatmış, kendisine gelenleri göğsündeki sayısız memeyle beslemeyi bekleyen cömert Artemis'le. Kuru toprakta uyumaya, ağaçların olduğu yakın bir yerde gözlerimi kapatıp toprağa karışmaya can attığını söylüyorum ona. Gel gör ki geceleri uyandığımda daha fazlasını istiyorum. Olmuş olanın olmamış olmasını, olayların başka türlü gelişmiş olmasını istiyorum. Olmamış olması işten bile değildi! Esirgenmiş olmamız işten bile değildi! Çok uğraşmayı gerektirmezdi. Bu olasılığın düşüncesi bile bedenime yeni bir özgürlük duygusu yayıyor. Karanlığı kaldırıp acıyı geri püskürtüyor. Susuz, gölgesiz çöllerde günlerce yürüdükten sonra bitap düşmüş bir yolcunun bir tepebaşına çıkıp aşağıda bir şehir görmesi gibi oluyor aynı, zümrüdün içine oturtulmuş bir panzehir taşına benzeyen, bolluk bereket içinde, kuyularla, ağaçlarla dolu, pazarı balıklarla, tavuklarla, envai çeşit meyveyle, portakallarla, in-

cirlerle, limonlarla, zeytinlerle dolup taşan bir şehir, buram buram yemek ve baharat kokan bir yer.

Rahat bir yoldan o yere doğru yürümeye koyuluyorum. Çağlayarak, sönmeye yüz tutmuş lavlar gibi buharlar çıkararak akan suların üzerine kurulmuş, altındaki ada çayırlarda bitkilerin ürediği büyük dar köprülerden geçirilerek bu garip ruhlar mekânına götürülür gibiyim. Götüren kimse yok ama. Her yanda sessizlik ve giderek azalan, teskin edici bir ışık var. Dünya, saçlarını serbestçe omuzlarına bırakıp yatmaya hazırlanan bir kadın misali, gevşeyip çözülmüş sanki. Kelimeleri fısıldıyorum, kelimelerin önemli olduklarını bilerek ve onları telaffuz ederken bu yerin tanrılarının beni izlemek ve dinlemek üzere havada dolanan gölgelerine gülümseyerek yapıyorum bunu.